

LAUREA
AMMATTIKORKEAKOULU
Yhdessä enemmän

Osallistava luova toiminta päiväkodissa

Tiina Lehtelä

2019 Laurea

Laurea-ammattikorkeakoulu

Tiina Lehtelä
Sosionomi AMK
Opinnäytetyö
Huhtikuu 2019

Tiina Lehtelä

Osallistava luova toiminta päiväkodissa

Vuosi 2019 Sivumäärä 52

Toiminnallisen opinnäytetyön aiheena oli osallistavan toiminnan ohjaaminen varhaiskasvatuksessa luovia menetelmiä käyttäen. Opinnäytetyön tutkimuskysymyksenä oli: Esiintyykö lasten osallisuutta käytettäessä luovia toimintoja ohjauksessa? Toiminnan tuli olla yksinkertaista ja tarkoituksena oli, että sitä voisi kuka tahansa käyttää ohjauksessaan osaamisestaan huolimatta. Tavoitteena oli tutkia toimintaa osallisuuden näkökulmasta ja havainnoida sen vaikutuksia lasten osallisuuteen. Tavoitteena oli myös havainnoida, oliko jokin ohjattu toiminnallinen menetelmä osallistavampaa kuin toinen ja jos niin, miksi. Toiminnan tuloksia voisi hyödyntää jatkossa ja kehittää toimintaa kohti osallistavampaa suuntaa päiväkodissa. Tavoitteena oli suunnitella, ohjata ja dokumentoida tavoitteellista, luovaa, osallistavaa toimintaa, jossa lapsen osallisuuden mahdollisuudet on huomioitu iän ja kehitystas on mukaisesti, kuunnellen ja kunnioittaen lapsen näkemyksiä.

Suunnittelin opinnäytetyön aihetta yhdessä työelämäkumppanin kanssa, jotta se vastaisi parhaiten heidän tarpeita. Opinnäytetyön toiminnallinen osuus koostui viidestä luovien menetelmien ohjaukserrasta. Ryhmä koostui kymmenestä lapsesta. Ohjauksertojen sisältöjä voi kuka tahansa kokeilla omassa työssään joko sellaisenaan tai soveltaen.

Teoreettisena viitekehyksenä on ollut osallisuus ja sitä edistävää toimintaa käsittelevä kirjallisuus keskustelu ja opetusvideot. Arviointimenetelminä olivat havainnointi ohjauksien aikana, palautekeskustelut ohjauksien aikana, ryhmäpalautekeskustelut ohjauksien jälkeen ja äänitteet. Havainnoinnin tuloksista kävi ilmi, että luova toiminnallinen ohjaus mahdollisti lasten luovuuden käyttöä ja osallisuuden ilmenemistä. Ohjaukset myös mahdollistivat lasten keskinäistä vuorovaikutusta ja ryhmään kuulumisen tunnetta. Lasten oma-aloitteisuus omien ratkaisujen tekoon myös korostui toiminnan aikana. Tulokset antavat viittaa sille, että luovien toimintojen ohjauksissa esiintyy osallisuutta ja havainnointia tulisi hyödyntää enemmän jatkossa toiminnan kehittämiseksi osallisuuden näkökulmasta päiväkodissa.

Avainsanat: Varhaiskasvatus, osallisuus, luovat menetelmät.

Tiina Lehtelä

Participatory activities in the day-care center environment

Year	2019	Pages	52
------	------	-------	----

The aim of this functional Bachelor's thesis was to guide participatory activities in early childhood education using creative methods, and to establish whether the participation of children would be observable. The activities needed to be simple, so that anyone could use them in their guidance despite their expertise. The aim was to explore activities from the perspective of inclusion in order to observe their impact on the involvement of children. The goal was also to observe if there was increased engagement during a certain method than another and to research how and why it might have happened. The overall goal was to plan, guide and document goal-oriented creative engagement, in which the child's inclusion potential was taken into account in accordance with age and development level, while listening to and respecting the child's views.

The theme of the thesis was planned in cooperation with the commissioning daycare-center, Neulananen, to meet their needs. The functional part of the thesis consisted of five creative controlled procedures. The group consisted of ten children. The purpose was that the activities could be run as they are or by applying and adapting them.

The theoretical frame of reference was inclusion and promotion activities that was obtained from literature, discussions, and educational videos. The evaluation methods were observation during the guidance, feedback discussions during the guidance, group feedback discussions after the guidance and recordings. The results indicated that the activities enabled the children's creativity and inclusion during the sessions. In addition, the interaction between children and the feeling of belonging to the group was also noticed. The initiative of children to make their own solutions was also emphasized. The result of the activities can be utilized in the future to develop a more participatory direction in the day-care center.

Keywords: Early Childhood Education, Inclusion, Creative Methods.

Sisällys

1	Johdanto	7
2	Toiminnallinen opinnäytetyö	8
2.1	Opinnäytetyön tavoitteet ja tarkoitus	8
2.2	Oman oppimisen tavoitteet osallisuuden näkökulmasta	9
3	Tietoperusta ja yhteys kirjallisuuteen	10
3.1	Osallisuus	10
3.2	Osallisuus varhaiskasvatuksessa.....	10
3.3	Osallistava varhaiskasvattaja	12
3.4	Luovuus	14
3.5	Luovuus varhaiskasvatuksessa.....	15
4	Ilmaisun monet muodot	16
4.1	Liikunta varhaiskasvatuksessa.....	17
4.2	Draamakasvatus varhaiskasvatuksessa	20
4.3	Taiteellinen toiminta varhaiskasvatuksessa	21
4.4	Musiikki varhaiskasvatuksessa.....	22
5	Toiminnallinen opinnäytetyö päiväkot Neulasessa.....	23
6	Toiminnallisen osuuden suunnitelma	24
7	Ohjaukset päiväkot Neulasessa.....	27
7.1	Kuvallisen ilmaisun toimintakerta	28
7.1.1	Havainnointilomakkeen käytön ja lasten haastattelun arviointia	30
7.1.2	Oma arviointi	31
7.2	Käsityön toimintakerta	32
7.2.1	Havainnointilomakkeen käytön ja lasten haastattelun arviointia	33
7.2.2	Oma arvio	34
7.3	Draamallinen toimintakerta	35
7.3.1	Havainnointilomakkeen käytön ja lasten haastattelun arviointia	35
7.3.2	Oma arvio	36
7.4	Luovan liikunnan toimintakerta.....	37
7.4.1	Havainnointilomakkeen käytön ja lasten haastattelun arviointia	38
7.4.2	Oma arviointi	39
7.5	Musiikkimaalauksen toimintakerta	39
7.5.1	Havainnointilomakkeen käytön ja lasten haastattelun arviointia	40
7.5.2	Oma arviointi	41
8	Eettisyys ja luotettavuus.....	41
9	Yhteenveto, johtopäätökset ja pohdinta	42
9.1	Tavoitteiden toteutumisen arviointia	42

9.2	Yhteenveto	44
	Lähteet	47
	Taulukot ja kuvat	50

1 Johdanto

Suomi on ratifioinut lapsen oikeuksien sopimuksen vuonna 1991, jossa yhtenä ulottuvuutena on lapsen oikeus ilmaista näkemyksensä itsestä, ilmaista mielipiteensä, osallistua ja tulla kuuluksi. Osallisuus on uuden varhaiskasvatussuunnitelman yksi kantavista osa-alueista. (Opetushallitus 2016.) Sen mukaan lapsen sensitiivinen kohtaaminen ja myönteinen kokemus kuulluksi ja nähdyksi tulemisesta tukee lapsen kokemusta osallisuudesta. Lasten osallisuus, omien näkemysten, ideoiden ja ajatusten esille tuominen tukee lapsen kykyä jäsentää omaa ajatteluaan. Tämä kasvattaa itseluottamusta sekä yhteisössä olemisen taitoja. (Pusa 2014, 64.) Myös uuden lapsuustutkimuksen myötä on vahvistunut käsitys lapsen osallisuuden tärkeydestä paitsi omissa lapsiryhmässään myös asuinalueellaan, kaupunkilaisena ja kansalaisena (Opetushallitus 2016).

Sosionomiopinnoissa voi syventää osaamista luovien toimintojen saralla muun muassa, kuvallisessa ilmaisussa, kohtaamistaitteessa ja pedagogisessa draamassa. Kursseja yhdistää voimakkaasti osallisuus. Kursseilla saa olla turvallisesti oma itsensä, työskennellä omissa rajoissaan tehden omia päätöksiä ja siten saada kokemuksen osallisuudesta. Inka Kotsalainen on opinnäytetyössään ”Eläkö luovuus päiväkodissa?”(2014) tutkinut luovuuden esiintymistä varhaiskasvatuksessa. Hänen tutkimustulostensa perusteella luova toiminta edistää lasten osallisuutta merkittävästi. Siitä huolimatta Kotsalaisen mukaan luovuutta ja sen vaikutuksia varhaiskasvatuksessa on tutkittu liian vähän. (Kotsalainen 2014.)

Opinnäytetyössä tutkitaan luovaa oppimisympäristöä, joka jättää tilaa lapsen osallisuudelle. Tutkimusten mukaan lapsen osallisuuden lisääminen on kasvattaa lasten itseluottamusta ja parantaa yhteisössä tarvittavien taitojen hallitsemista. Nämä ovat välttämättömiä taitoja ja kokemuksia yhteiskuntaan kuulumisesta. (Hujala & Turja 2017, 53.) Opinnäytetyö suoritettiin yhteistyössä Helsingin kaupungin päiväkotin Neulasen kanssa, jossa ei ole entuudestaan toimintarunkoa luovalle osallistavalle toiminnalle. Toiminnallinen opinnäytetyö on siis ajankohtainen ja jatkossa sen tuloksia voidaan hyödyntää osallistavan toiminnan lisäämiseksi päiväkodissa.

Opinnäytetyön toiminnallinen osuus ohjattiin syksyllä 2018 aloittaneelle uudelle osapäiväryhmälle. Ryhmässä oli lapsia kymmenen, iältään 4-5 -vuotiaita. Ohjauksia tehtiin viiden päivän ajan, ja kukin tuokio kesti puolitoista tuntia, sisältäen kuvallista ilmaisua, kädentaitoja, liikuntaa, musiikkia ja draamaa. Tavoitteena oli suunnitella, ohjata ja dokumentoida tavoitteellista luovaa osallistavaa toimintaa, jossa lapsen osallisuuden mahdollisuudet on huomioitu iän ja kehitystason mukaisesti, kuunnellen ja kunnioittaen lapsen näkemyksiä. (Ruokonen & Rusanen 2009, 11.) Luovissa toiminnoissa lapsi voi tehdä itse aloitteita ja ilmaista itselle merkityksellisiä asioita, tulkita maailmaa, jossa elää ja ottaa kantaa. (Rusanen, Kuusela, Rintakorpi & Torkki 2014, 21,23.) Raportissa käydään läpi toiminnan ohjauksia, havainnointia ja ohjattavien loppupalautetta. Toimintojen lopuksi on myös omaa arviointia toiminnan onnistuneisuudesta.

2 Toiminnallinen opinnäytetyö

Toiminnallinen opinnäytetyö on fyysinen tuotos tai ammatillisen toiminnan kehittämistä. Se voi olla esimerkiksi käytäntöön suunnattu ohje, ohjeistus tai perehdyttämispöytäkirja. Se voi olla tapahtuman toteuttaminen tai näyttely. Toteutustapana voi olla kirja, kansio, vihko, opas, portfolio tai kotisivut. Toiminnallisen toiminnan ohessa kirjoitetaan tuotosta ja kehittämisprosessia koskeva raportti. (Vilka & Airaksinen 2003, 9.) Raportti toimii opiskelijan ammatillisen tiedon, taidon ja sivistyksen näytteenä fyysisestä tuotoksesta tai opiskelijan kehittämästä toiminnasta (Vilka 2006, 77). Opinnäytetyöni koostuu ohjatun toiminnan tutkimuksellisesta raportoinnista. Se on käytännönläheinen ja sitä voi hyödyntää työelämässä. Tavoitteenani on, että pystyn soveltamaan opinnäytetyöstä kerryttämäni kokemusta ja tietoa suoraan työelämään ja tarjota päiväkodille uusia toimintatapoja.

Tutkimuksen toteuttamisessa tulee kiinnittää huomiota erilaisten käytännön toteutusten seikkoihin muun muassa tutkimuksen kohteeseen, tutkittavien valintaan, aineiston keräämiseen ja metodiin, aikaulottuvuuteen, tutkittavien suostumukseen ja tarvittaviin materiaaleihin. (Hirsjärvi 2012, 177-178). Koska opintojeni pääpaino on käytännönläheisyys, minulle luonnollista on suorittaa opinnäytetyöni toiminnallisena. Ohjaan opinnäytetyössäni osallistavaa toimintaa luovia menetelmiä käyttäen. Olennaista luovassa toiminnassa on se, että aikuinen ei näytä lapselle mallia. Toisin sanoen mallia ei opeteta, vaan se syntyy siinä hetkessä. (Ruokonen 2009, 17.)

2.1 Opinnäytetyön tavoitteet ja tarkoitus

Toiminnallisen opinnäytetyön tavoitteena on vastata päiväkotien Neulasen tarpeeseen lisätä lasten osallisuutta. Toiminnallisen opinnäytetyön tavoitteena on siis kehittää päiväkodissa luovien menetelmien avulla osallistavaa toimintaa ja havainnoida sitä kautta lasten osallisuutta. Toiminnan tulee olla yksinkertaista ja tarkoituksena on, että päiväkotien voi hyödyntää menetelmiä omassa ohjauksessaan osaamistasosta huolimatta. Tavoitteena on tarkkailla toimintaa osallisuuden näkökulmasta ja tarkoituksena havainnoida sen vaikutuksia lasten osallisuuteen. Tavoitteena on myös selvittää, esiintyykö jonain toimintakertana enemmän osallisuutta kuin toisena ja jos niin miten ja miksi. Kuvaan jokaisesta toiminnasta tarkat ohjeistukset ja otan toiminnasta kuvia. Toiminnan tuloksia voidaan hyödyntää jatkossa ja kehittää toimintaa kohti osallistavampaa suuntaa päiväkodissa.

Tutkielman arviointikysymykset ovat:

1. Tukevatko opinnäytetyötä varten kehitetyt luovien menetelmien toimintatuokiot lasten osallisuutta?
2. Miten osallisuuden havainnointi voi tukea lasten osallisuutta päiväkodissa?

2.2 Oman oppimisen tavoitteet osallisuuden näkökulmasta

Valmistun Laureasta luovien toimintojen sosionomiksi varhaiskasvatuksenopettajan pätevyydellä. Opintojeni aikana olen päässyt tutustumaan eri tapoihin ohjata liikuntaa, tanssia, sosiaalista sirkusta, kädentaitoja, musiikkia, kuvallista ilmaisua ja draamaa. Havaitsin luovien menetelmien vahvistavan osallisuutta, niin yksilöissä kuin koko yhteisössä. Ohjattujen tuokioiden aikana yksilöt saivat kasvatettua itseluottamusta, itsetuntoa ja kokivat voimakasta ryhmään kuulumisen tunnetta. Osallisuuden tukeminen toiminnassa linkittyy koko ryhmän osallisuuden kokemukseen jolloin sen jäsenet kokevat olevansa tärkeitä ja arvostettuja ryhmän jäseniä (Kangas 2018, 7). Tavoitteena opinnäytetyössä on oppia tavoitteellisesti ohjaamaan opiskelemiani luovia toimintoja, samalla huomioiden uutta varhaiskasvatussuunnitelmaa osallisuuden näkökulmasta. Leikkiminen, liikkuminen, tutkiminen ja eri taiteen alueisiin liittyvä ilmaiseminen ja kokeminen ovat lapselle ominaisia tapoja toimia ja ajatella (Ruokonen 2009, 3).

Päiväkoti Neulasen toimintasuunnitelmassa osallistumisen ja vaikuttamisen alueella on kirjattu, että lapset ovat mukana suunnittelemassa ja arvioimassa toimintaa ja että toimintaa lähdetään rakentamaan lasten kiinnostuksenkohteiden teemojen ympärille. Osallistumisen ja vaikuttamisen kautta lapsen käsitys itsestä kehittyy, itseluottamus kasvaa ja yhteisössä tarvittavat sosiaaliset taidot muovautuvat (Opetushallitus 2016, 24). Pyrin ohjauksilla luomaan lapsille mahdollisuuksia toteuttaa itseään kokonaisvaltaisesti erilaisia luovia menetelmiä käyttäen. Pyrin suunnittelemaan luovan toiminnan niin, että lapset saavat kokemuksia luovasta prosessista, suunnittelusta, toteutuksesta ja pääsevät itse myös arvioimaan toimintaa. Toiminnassa on pääasiassa lasten kokonaisvaltainen kokemus omasta tekemisestä. Kannustan lapsia ideoimaan ja olemaan oma-aloitteisia. Opinnäytetyöprosessissa pääsen myös harjoittelemaan yhteistyön tekemistä työelämäkumppanin kanssa yhteisen päämäärän saavuttamiseksi.

3 Tietoperusta ja yhteys kirjallisuuteen

Olen tutustunut opinnäytetyötä varten osallisuuteen käsitteenä ja sitä edistävää toimintaa käsittelevään kirjallisuuteen, keskusteluun ja opetusvideoihin. Rakennan ohjauksien tavoitteellista sisältöä valitsemieni lähteiden pohjalta osallisuuden näkökulmasta. Käytän ohjauksien suunnittelussa tukena jo olemassa olevia luovien menetelmien esimerkkejä, sekä sovellan koulussa oppimiani menetelmiä. Tavoitteena on saada aikaiseksi lapsilähtöistä osallistavaa toimintaa, liikaa itse ohjailematta sen sisältöä.

3.1 Osallisuus

Osallisuuden edistäminen on osa Suomen hallituksen ja Euroopan unionin tavoitteita. Useissa kansallisissa ohjelmissa ja toimenpide-ehdotuksissa on huomioitu osallisuus ja sen edistämisen merkitys hyvinvoinnille ja terveydelle. (Terveyden ja hyvinvoinninlaitos 2018.) Tieteellisesti tutkimuksissa määriteltynä se tarkoittaa aktiivista kansalaisuutta, omaa vastuuta, valintoja, vahvaa toimijuutta, vapautta valita, hyvinvointia ja yhteiskunnallista mahdollistamista. Viranomaisasiakirjoissa osallisuus näyttäytyy siten, että ihminen on työssäkäyvä veronmaksaja, huolehtii itsestään, kouluttautuu ja on palvelujen piirissä. (Isola 2015.) Osallisuus on liittymistä, suhteissa olemista, kuulumista, yhteisyyttä. Se on yhteensopivuutta ja mukaan ottamista. Se on osallistumista ja siihen liittyen vaikuttamista ja demokratiaa. (Terveyden ja hyvinvoinninlaitos 2017.) Osallisuus ymmärretään tunteena, joka syntyy, kun ihminen on osallisena jossakin. Se näkyy muiden arvostuksena, tasavertaisuutena ja luottamuksena, sekä mahdollisuutena vaikuttaa. (Terveyden ja hyvinvoinninlaitos 2017.) Osallisuus on vaikuttamista oman elämän kulkuun, mahdollisuuksiin, toimintoihin ja hyvinvointiin voivat vaikuttaa esimerkiksi luonto, taide ja kulttuuri (Terveyden ja hyvinvoinninlaitos 2017). Osallisuuden tukemisessa keskeistä on mahdollisuuksien luominen: jos ihminen haluaa toimia ja vaikuttaa, sille on oltava tilaa. Osallistuminen voi jollekin olla läsnä olemista tai kuuntelemista, toiselle osallistuminen voi puolestaan näkyä toimintana. (Meriluoto 2015, 9.)

3.2 Osallisuus varhaiskasvatuksessa

Lapsen oikeus osallisuuteen on yksi tärkeimmistä YK:n lasten oikeuksien sopimuksen velvoitteista. Varhaiskasvatustalaki (36/1973)2a§ asettaa osallistumiselle ja vaikuttamiselle tavoitteen, joka varmistaa lapsen mahdollisuuden osallistua ja vaikuttaa itseään koskeviin asioihin. (Kangas 2018, 12.) Lapsen osallisuus on ajankohtainen aihe tämän päivän suomalaisessa varhaiskasvatuksessa. Uusi varhaiskasvatustalaki korostaa lapsen osallisuutta, aktiivista toimijuutta sekä mahdollisuutta vaikuttaa itseä koskeviin asioihin. Varhaiskasvatuksessa työskentelevien kasvattajien tehtävänä onkin löytää keinoja lapsen osallisuuden mahdollistamiseksi päiväkodin toimintakulttuurissa. (Manninen 2016, 14.)

Helinin, Kola-Torvisen ja Tarkan mukaan osallisuus määritellään seuraavasti: ”Osallisuus, on ihmisen perusluonteeseen liittyvää kuulumista johonkin; olemista, elämistä ja toimimista yhteydessä muihin ihmisiin. Osallisuus lähtee ihmisen sisäisestä kokemuksesta ja rakentuu vuorovaikutuksessa”. (Kangas 2018, 15.) Osallisuus toiminnan suunnitteluun, toteuttamiseen ja arviointiin vahvistaa osallisuutta. Varhaiskasvatuksen tasolla osallisuus voi tarkoittaa jo sitä, että lapsi tulee mukaan ryhmän yhteiseen toimintaan ja kokee siinä olemisensa myönteiseksi. Osallisuus ei ole vain yksilötasolla tapahtuva ilmiö vaan syvästi yhteisöllinen; osallisuuden tavoitteena on ilmaista itseään ja vastavuoroisesti kuulla ja huomioda muita. (Hujala 2017, 45.)

Osaako lapsi olla osallinen vai tarvitseeko lapsi aikuisen tukea? Mäkitalon (2011, 85.) mukaan osallisuutta ei ole ilman aikuisen sitoutumista sen tukemiseen. Varhaiskasvatuskoordinaattori Elina Kataja on yhteistyössä opetushallituksen kanssa tehnyt uudesta varhaiskasvatussuunnitelmasta YouTubeen (internetissä sijaitsevaan videotuotantopalveluun) viisi lyhyttä videokoulutusta, joissa syvennyttään osallisuuden pedagogiikkaan. Näissä osallisuus määritellään lapsen osallisuuden tukemiseksi pienissä toistuvissa jokapäiväisissä hetkissä. Osallisuuteen kuuluvat yhteinen suunnittelu, yhteinen tekeminen sekä yhdessä eläminen lapsen kanssa. Siihen kuuluvat myös kohtaaminen, kunnioittava vuorovaikutus, äänen antaminen ja mielipiteiden kuuleminen. Ne antavat lapselle tilaa ajatella, tehdä valintoja, miettiä niiden seurauksia sekä ratkaista ongelmia ja ristiriitoja. Videoissa korostuvat kasvattajan rooli ja oppimisprosessi, dialoginen vuorovaikutus lasten kanssa sekä yhdessä tekeminen, hetkessä eläminen ja heittäytyminen. ”Varhaiskasvatusala on luovuuden keskipisteessä elämistä”. (Terveystieteiden tutkimuskeskus 2018.)

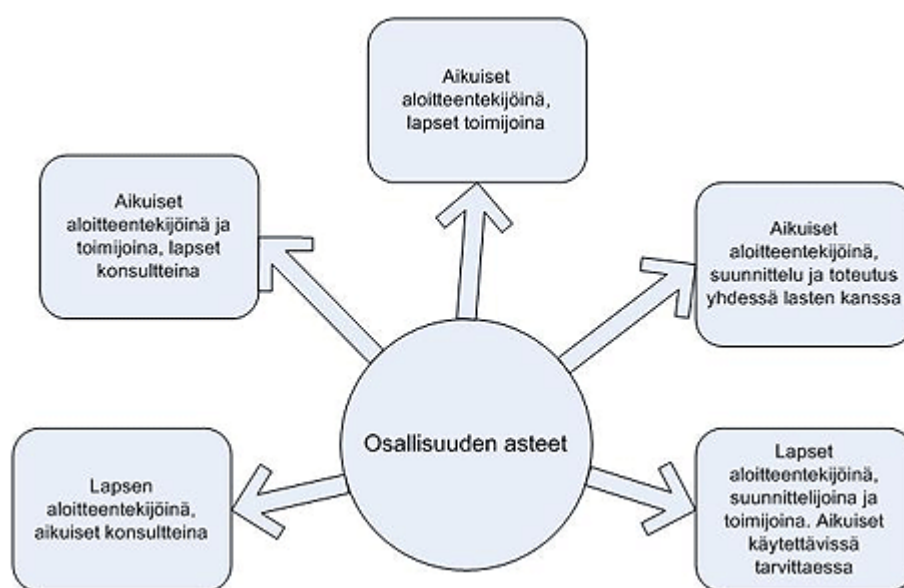
Osallisuudesta varhaiskasvatuksessa on tehty lukematon määrä opinnäytetöitä muun muassa Heidi Ulvilan ja Sanna Kammi-Rahnaston ”Kaikki semmonen on luovaa, missä lapsi voi toteuttaa itseään”(2014), Lotta-Maria Saarikankaan ja Leena Tolosen Lapsi, osallisuus ja näytelmä; Lapsen kokemuksia osallisuudesta draamatoimintaan (2012) ja Stina Akolan Lasten osallisuus päiväkodissa Suomessa ja Saksassa (2007). Esimerkiksi Stina Akolan tekemässä tutkimuksessa nousee esille, että Suomen varhaiskasvatuksessa ollaan lasten osallisuudesta keskustelusta huolimatta edelleen kovin aikuislähtöisiä toiminnassa. Akolan opinnäytetyössä aikuisten suunnittelema toimintarunko ohjasi koko vuoden toimintaa, jättäen lapset prosessin ulkopuolelle. (Akola 2007, 91.)

Olen osallisuuden näkökulmasta käynyt myös tarkkailemassa yleistä keskustelua opetushallituksen verkkosivuilla. Vuonna 2015 Opetushallitus tarjosi kaikille kansalaisille mahdollisuuden osallistua varhaiskasvatussuunnitelman perustustyöhön verkkokommentoinnin muodossa. Kommentointi oli avoinna Opetushallituksen sivuilla 2.11.-23.11.2015. Keskusteluista nousi esille toive, että toiminta olisi lapsilähtöisempää, luovaa ja kehittäväää ja että lapset saisivat itse tehdä ja päättää. Koettiin, että on tärkeää, että lapsi kokee olevansa osallinen, tulee kuulluksi

ja ymmärretyksi ja on vuorovaikutuksessa. Osallisuutta kuvattiin ilmenevän toiminnan ja yhteenkuuluvuuden kautta, mikä ei erikseen edellytä edes sanallista viestintää. Osallistavalle ja luovalle toiminnalle on selkeästi tarvetta varhaiskasvatuksen kentällä. (Opetushallitus 2015.)

Kehitys- ja kasvatopsykologi Mikko Oranen on kuvannut osallisuutta osallisuuden asteilla. Oranen osallisuuden asteilla tavoittelee sitä, että lapset tekisivät aloitteet, suunnittelisivat ja toteuttaisivat, ja aikuiset toimisivat taustalla toiminnan mahdollistajina. Lasten osallisuuden toteutuminen edellyttää varhaiskasvattajilta valmiuksia tehdä yhteistyötä lasten kanssa, kuunnella heitä ja ottaa lasten mielipiteet huomioon. (Peda.net 2017.)

Taulukko 1: Mikko Oranen, osallisuuden asteet (THL 2018)

3.3 Osallistava varhaiskasvattaja

Olellaista osallistavassa varhaiskasvatuksessa on se, että toiminta lähtee lasten ajatuksista ja kiinnostuksen kohteista. Varhaiskasvattajan tulisi miettiä kaikissa tilanteissa, ”Miksi toimimme näin? Onko tämä tärkeää? Mihin tähtäämme?” Elina Katajan mukaan (Youtube), se vaatii aikuiselta uutta roolia. Se ei tarkoita sitä, että välillä kysellään lapsen toiveita, vaan että lumoudutaan lapsen maailmasta. Tarkoitus ei ole motivoida lapsi aikuisen toimintaan, vaan rakentaa yhdessä toiminta lasten kanssa. Varhaiskasvatuksessa on kyse aktiivisesta lasten kiinnostuksen kohteista lähtevästä kasvatusvuorovaikutuksesta. Lapset intoutuvat enemmän mukaan toimintaan kun se on lähtöisin heistä itsestään. ”Se mikä kiinnostaa lasta, se kiinnostaa myös aikuista, ei toisinpäin”. (Kataja & Opetushallitus 2018.)

Varhaiskasvatussuunnitelman laaja-alaista oppimista ja oppimisen alueita voidaan soveltaa erilaisissa lapsilähtöisissä projekteissa. Esimerkiksi maalaamisen tekniikoita voidaan harjoitella yhdistämällä ne autoleikistä lähtöiseen projektiin jossa, autoja ja autoilla maalataan. Autojen ympärille voidaan rakentaa myös muita erilaisia toimintoja monipuolisia menetelmiä käyttäen, lisäten toimintaan esimerkiksi musiikkia, tarinointia, draamaa ja leikkejä. Varhaiskasvattajan on tärkeää luoda ennemmin laajempia oppimisen kokemuksia, kuin hetkellisiä irrallisia asioita. Kokonaisvaltainen oppiminen, oman ajattelun kehittyminen ja ihmisenä kasvaminen ovat asioita, joihin varhaiskasvatuksella tähdätään. (Kataja & Opetushallitus 2018.)

Varhaiskasvattaja luo osallistavalle toiminnalle suotuisan ilmapiirin lumoutumalla lapsen maailmaan ja itse innostumalla. Turvallinen ja myönteinen ilmapiiri rakennetaan teoilla, sanoilla, katseella ja non-verbaalisella viestinnällä. On tärkeää luoda hyväksyvä yhteisö johon jokainen kokee kuuluvansa omana itsenään ja jossa jokaisella on mahdollisuus toteuttaa itseään ja tuoda omia mielenkiinnonkohteitaan esille. ”Meillä on maailman mielenkiintoisin työ, mahdollisuuksia olla luovuuden keskipisteessä ja innostua yhdessä lasten kanssa kaikesta tässä mielenkiintoisessa maailmassa. Tartu hetkeen, se on ainut mitä meillä on tässä olemassa, läsnäolo nähdä hetken mahdollisuudet ja sen ihanuus”. Arki tulee rakentaa kiireettömäksi, jotta lasten kuulemiselle jää aikaa ja aikuiset voivat osoittaa olevansa aidosti kiinnostuneita lapsen ajatuksista. (Peda.net 2017.)

Taulukko 2: Esimerkkejä lasten osallistamiselle (Lapsen osallisuuden vahvistaminen 2017).

• <i>Joustava viikko-ohjelma</i>
• <i>Arjen tilanteiden hyödyntäminen: lasten arjen valinnat, aikaa lasten kanssa keskusteluun -> joustavuutta toiminnan suunnitteluun</i>
• <i>Aikuisjohtoisesta ”valmiista paketista” lasten osallisuuteen, toiminta lähemmäksi lasten kokemusmaailmaa -> vaatii aikuisen heittäytymistä lasten maailmaan, irrottautumista valmiista</i>
• <i>Tuokiokeskeisestä ajattelusta ja toimintatavasta kohti laaja-alaista oppimista</i>
• <i>Lasten sadutus ja haastattelut, kuvittaminen, valokuvaus, videointi</i>
• <i>Lasten kokoukset esimerkiksi viikoittain, lasten porinapiirit, yhteisölliset suunnittelu- ja arviointihetket -> äänestykset</i>
• <i>Lasten mukaanotto VASU-keskusteluihin</i>
• <i>Lasten vahvuuksien käyttö, positiivinen pedagogiikka</i>
• <i>Lasten luovuutta tukevat käytännöt</i>
• <i>Lapset mukaan esimerkiksi ulkopihan liikuntapisteiden suunnitteluun</i>
• <i>Lapset mukaan leikki- ja oppimisympäristöjen suunnitteluun</i>
• <i>Jos leikkitalu käytössä, lapset suunnittelevat leikkipisteet</i>
• <i>Lasten suunnittelemat päiväkodin juhlat</i>

Varhaiskasvattajan tulee olla herkkänä vuorovaikutuksessa lapsen kanssa, jotta vuorovaikutus olisi osallistavaa. Vuorovaikutustilanteet ovat niitä hetkiä, jolloin pääsee parhaiten kiinni lasten sisäiseen maailmaan ja kokemukseen osallisuudesta. Vuorovaikutustilanteita tulee havainnoida koko yhteisössä. Osallisuus on aina ryhmässä tapahtuva ilmiö, joka vaatii vuorovaikutustaitoja. Uuden varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden runkona toimii lasten osallisuus. Lapselle on mahdollistettava toiminta, joka suuntaa omiin mieltymyksiin. Aikuisen on näissä hetkissä oltava valppaana ja seurata sivusta antamatta ohjeita tai neuvoa lapsen valintoja. (Kangas 2018, 87-91.)

3.4 Luovuus

Luovuus sanan alkuperä tulee latinan kielen sanasta *creare*, joka viittaa jonkin asian tekemiseen tai kasvattamiseen. Luovuutta on tarkasteltu monesta eri näkökulmasta ja oppisuunnasta. Eri määritelmät ovat tuottaneet tärkeitä luovuuden ulottuvuuksia. (Malmelin & Poutanen 2017.) Tieteellinen luovuuden tutkiminen on käynnistynyt 1950-luvulla, mitä ennen sen koettiin olevan sidoksissa vain älykkyyteen. Luovuutta on tutkinut muun muassa Joy P. Guilford (1950.) Hän kehitteli luovuutta mittaavia testejä, jotka pitivät sisällään erilaisia tehtäviä, esimerkiksi arkipäivän esineille erilaisia käyttötarkoituksia, 2-vuotiaan mutkikkaan kynäpiirustuksen analysointia ja erilaisia tulkintoja abstrakteille muodoille. Tulokset olivat merkittäviä ja vähemmän älykkääksi määritelty henkilö loistikin luovuudellaan. Myöhemmin 1970-luvulla Yhdysvalloissa sovellettiin luovuuden alueella saavutettua tutkimuksellista tietoa lasten kasvatuksessa ja opettamisessa. (Hakala 2012, 101-103.) Luovuuden käsitteestä voisi yleisesti todeta, että se on suhteellinen käsite, koska sitä ei pystytä objektiivisesti määrittelemään.

Luovuuden tarkka määrittäminen tuottaa vaikeuksia. Psykologit Plucker, Beghetto & Dow totesivat kirjallisuuskatsauksessaan (2004), että 62 prosenttia luovuutta käsitelleistä tieteellisistä artikkeleista ei onnistunut edes määrittelemään, mitä kirjoittajat luovuudella tarkoittavat (Peltoniemi 2015, 14). Psykologien Sternbergin ja Lubartin esittämän teorian (1999) mukaan, luovuuden käsitettä voidaan tarkastella kolmesta näkökulmasta: 1. tekijän luovuus, eli yksilön erityinen ominaisuus; 2. luova prosessi, eli spontaani, intuitiivinen, odottamaton; 3. luova tuote eli uusi, ainutkertainen. Käsitteenä luovuus on silti edelleenkin hämärä ja moniselitteinen. Sen sanotaan kuitenkin olevan ihmiselle synnynnäinen tapa ilmaista itseään. Se perustuu yksilön kokemuksiin ja mielikuvituksen rikkauteen. (Koskennurmi-Sihvonen & Seitamaa-Hakkarainen 2018.) Kasvatustieteiden emeritusprofessori Kari Uusikylä (2017) määrittelee luovuutta sekoituksena lahjoja, kykyjä, rohkeutta ja ennen kaikkea uskallusta tehdä asioita omalla tavalla. Kasvatuksella voidaan kuitenkin paljon vaikuttaa siihen. (Uusikylä 2017.)

Luovaa toimintaa on tutkittu myös sen aikana tapahtuvan prosessin, flown kautta. Luovuutta tutkinut professori Mihaly Csikszentmihalyi (2005) on tutkinut luovuutta muun muassa taiteissa ja kasvatuksessa. Hänen mukaansa flow on luovuutta kuvaavan rakennelman ydin. Kun ihminen heittäytyy hänelle mielekkäiden asioiden ja toimien pariin hän ikään kuin ajautuu virran vietäväksi, eli flow-tilaan. Esimerkkinä hän kuvaa lapsen innostusta rakenteilla olevista projekteista ja kun projektit ovat valmiita, viehätys hiipuu. Csikszentmihalyi kuvaa myös kulttuuristen muutosten vaikutuksia nykypäivän luovuuteen. Kun ennen ihminen on voinut uppoutua asumuksensa puhdetöihin, tämän päivän ihminen raataa töissä aamusta iltaan eikä vapaa-aikaa ole muuhun kuin työstä palautumiseen. (Hakala 2012, 135-137.) Luovan toiminnan tavoitteena ei siis ole luova lopputulos vaan prosessi. Se etenee kokemusten, niiden reflektoinnin kautta ja rikastaa yhteistä elämis- ja kokemismaailmaa (Terveiden ja hyvinvoinninlaitos 2018). Lasta ei saa jättää päivähoitossa vaille flow-kokemuksia, eli siitä että lapsi tempautuu mukaan toimintaan ja on yhtä tekemisensä kanssa. Nämä virtauksen hetket tuottavat lapselle syvää tyydytystä ja mielihyvää. (Kalliala 2012, 197-198.)

3.5 Luovuus varhaiskasvatuksessa

Luovuuden kehittämistä pidetään yhtenä varhaiskasvatuksen toiminnan keskeisimpänä tavoitteena (Rusanen 2014, 30). Kalliala kertoo, että missään muussa elämänsä vaiheessa ihminen ei ilmaise itseään niin eri tavoin ja yhtä mutkattomasti, kuin alle kouluikäisenä (Kalliala 2012, 62). Luova työskentely on lapselle luonteenomaista, se on ennakkoluulotonta, spontaania, uteliasta ja innokasta. Luovalla toiminnalla lapsi kuvittelee, yhdistelee, muuntaa ja luo jotakin uutta. Luovan toiminnan tukena voidaan hyödyntää esimerkiksi erilaista kuunneltavaa musiikkia, lauluja, runoja, valokuvia, kortteja, liikkumista, tanssia, sirkusta, itselle tärkeitä esineitä, luontokappaleita, luontoympäristöjä, käden taitoja, musisointia sekä tunto- ja hajuaistiin perustuvia toiminnallisia harjoituksia (Terveiden ja hyvinvoinninlaitos 2018). Moniaistillisuus ja kokemuksellisuus synnyttävät luovuudelle hyvän kasvualustan. (Rusanen 2014, 30,32.)

Lasten ilmaisulle on luonteenomaista kokonaisvaltaisuus ja ilmaisun eri muotojen luova yhdisteleminen. Taiteellinen kokeminen ja ilmaiseminen edistävät lasten oppimisedellytyksiä, sosiaalisia taitoja ja myönteistä minäkuvaa sekä valmiuksia ymmärtää ja jäsentää ympäröivää maailmaa. (Opetushallitus 2016, 42.) Varhaiskasvatuksen tehtävänä on tavoitteellisesti tukea lasten musiikillisen, kuvallisen sekä sanallisen ja kehollisen ilmaisun kehittymistä sekä tutustuttaa heitä eri taiteenaloihin ja kulttuuriperintöön (Opetushallitus 2016). Taiteen ja ilmaisun eri muotoihin tutustuminen vahvistaa lapsen osaamista, sekä osallistumisen ja vaikuttamisen osalualueilla. Näihin ilmaisun eri muotoihin kuuluvat luova ongelmanratkaisu kädentaitojen kautta, musiikillinen ilmaisu, kuvallinen ilmaisu, sekä draama ja leikki. Eri menetelmillä pyritään tukemaan lapsen kokonaisvaltaisen ilmaisun ja osallisuuden kokemusten kehittymistä. Tarkoituksena on, että lapset ja aikuiset tekevät yhteistyötä toiminnan suunnittelussa ja toteutuksessa. (Helsingin varhaiskasvatussuunnitelma 2017.)

Peruskoulun tuntijaolle on itsestään selvää taito- ja tiedeaineiden opetus. Kallialan teettämän tutkimuksen mukaan, päiväkodissa musisoidaan, maalataan, muovillaan, nikkaroidaan, ommellaan, tanssitaan, dramatisoidaan, lorullaan ja kerrotaan vain satunnaisesti ja harvakseltaan. (Kalliala 2012, 61.) Tutkimastani opinnäytetyöstä ilmeni luovien menetelmien positiiviset vaikutukset varhaiskasvatuksessa, mutta niiden käyttö ei ollut automaattista (Manninen 2016, 41). Varhaiskasvattajat kokivat, että he tarvitsisivat enemmän koulutusta luovista menetelmistä, jotta osaisivat niitä käyttää niitä työssään (Ulvila 2014). ”Läheskään jokaisessa päiväkodissa ei ole riittävän taitavaa ja motivoitunutta henkilökuntaa, osaamattomuuteen vedotaan usein kuin se olisi pysyvä olotila. Tyypillisimmillään heikoktasoinen ohjaushetki viedään läpi motivoimatta lapsia ja vaatimalla heitä tekemään jotakin, joka on liian vaikeaa”. (Kalliala 2012, 64,66.) Sosiologi Richard Sennett kärjistää kirjassaan *The Craftsman* (2008), että länsimaaisessa kulttuurissa on jo pitkään väheksytty aivojen ja käsien yhteistyötä. Se riistää lapsilta mahdollisuuden kehittää oppimistaan, itsekritiikkiään ja luovuuttaan. (Sennett 2008.)

4 Ilmaisun monet muodot

Varhaiskasvatuksen pedagogista toimintaa ja sen toteuttamista kuvaa kokonaisvaltaisuus. Sen tavoitteena on edistää lasten oppimista ja hyvinvointia, sekä laaja-alaista oppimista (Taulukko 3.). Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa painotetaan toiminnallisuutta, luovuutta ja osallisuutta edistäviä työtapoja, koska ne ovat lapselle luontaisimpia tapoja toimia ja oppia. Opinnäytetyössäni tarkastelen ilmaisun monia muotoja, sekä lapsen liikkumista osana jokapäiväistä arkea.

Taulukko 3: Varhaiskasvatuksen pedagogisen toiminnan viitekehys 2016

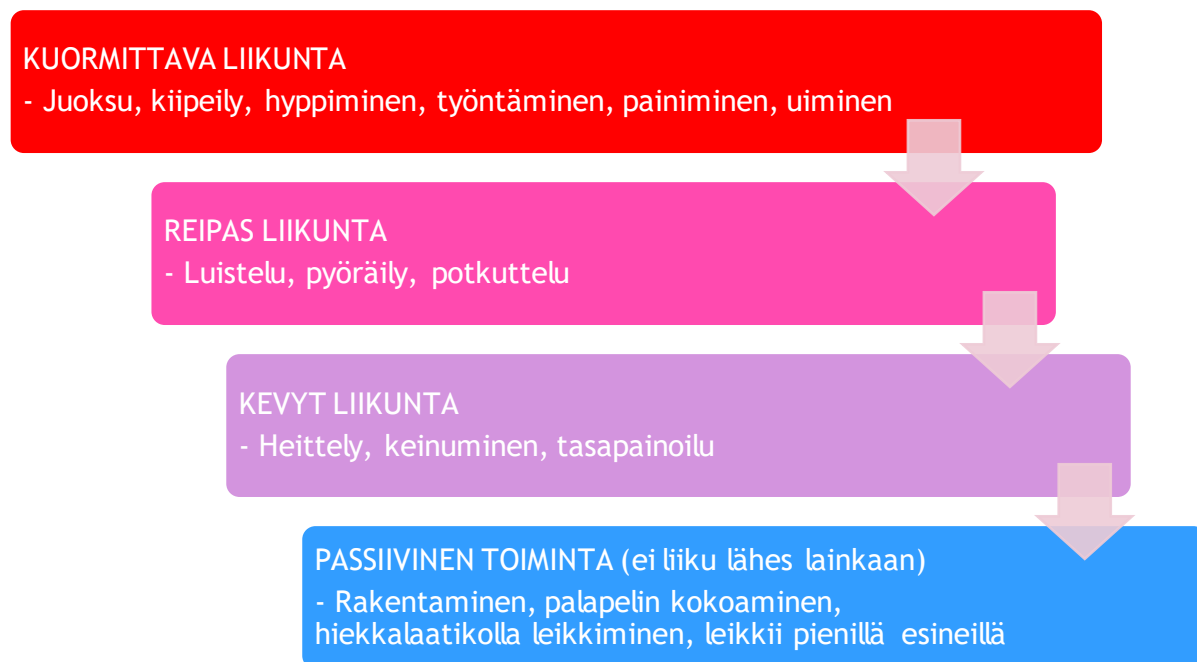

Varhaiskasvatuksen tehtävänä on tavoitteellisesti tukea lasten musiikillisen, kuvallisen sekä sanallisen ja kehollisen ilmaisun kehittymistä. (Opetushallitus 2016.) Kokeminen ja monipuolinen ilmaiseminen edistävät lasten oppimisedellytyksiä sosiaalisia taitoja ja myönteistä minäkuvausta sekä valmiuksia ymmärtää ja jäsentää ympäröivää maailmaa. Lapset ovat erilaisia yksilöitä ja monikanavaisia oppijoita, ja oppimisprosessi koostuu useamman aistikanavan kautta saaduista ärsykkeistä. Perinteisten näkemisen ja kuvituksen tai tiedon ja kokemuksen sijaan uudellisissa oppimisprosesseissa tukeudutaan monipuolisemmin aisteihin. Aistisuus on lapsen tapa hahmottaa, oppia ja käsitellä maailmaa. (Hujala 2017, 11.) Lapsi on luonnostaan kiinnostunut kaikista ilmaisun osa-alueista. Hän tanssii ennen kuin kävelee, laulaa ennen kuin puhuu ja on jo pienestä pitäen kiinnostunut jälkien jättämisestä. (Hujala 2017, 13.) Varhaiskasvattajan mahdollistamat ilmaisun eri muodot tukevat jokaisen lapsen yksilöllistä ilmaisua (Opetushallitus, 42).

4.1 Liikunta varhaiskasvatuksessa

Varhaiskasvatuksen tehtävänä on innostaa lapsia liikkumaan monipuolisesti sekä kokemaan liikunnan iloa (Opetushallitus 2016, 46). Päivittäinen liikunta on lapselle yhtä tärkeää kuin riittävä uni ja terveellinen ravinto. Lasten fyysisesti aktiivista leikkiä ja liikuntaa säätelevät YK:n yleissopimuksen määrittelemien lasten oikeuksien lisäksi myös varhaiskasvatuslaki sekä liikuntalaki. Uusimmat tutkimustulokset osoittavat että lapset liikkuvat vähemmän kuin mitä heidän kehitykselleen ja terveydelle olisi suotavaa. Päiväkodeissa on keskimäärin alle yksi ohjattu liikuntatuokio viikossa, minkä lisäksi havainnointitutkimusten perusteella varhaiskasvattajat vain hyvin harvoin kannustavat sanallisesti lapsia liikkumaan. Yli 90 prosenttia päivähoitoajasta ei sisällä minkäänlaista kannustusta liikkumiseen. Suositeltu liikunnan määrä on kolme tuntia päivässä ja vähintään kolmen tunnin fyysisen aktiivisuuden suositus koostuu kuormittavuudeltaan monipuolisesta liikkumisesta: Kuormittavasta liikunnasta, reippaasta liikunnasta sekä kevyestä liikunnasta. (Varhaisvuosien fyysisen aktiivisuuden suositukset 2016.)

Taulukko 4: Liikunnan suositukset (Varhaisvuosien fyysisen aktiivisuuden suositukset 2016).

Varhaiskasvatusta (2018/ 540/3 §) on säädetty, että jokaisella lapsella on oikeus monipuoliseen pedagogiseen liikuntakasvatukseen osana varhaiskasvatusta (Varhaiskasvatustalaki 2016). Varhaiskasvatuksen tavoitteena on innostaa ja kannustaa lapsia liikkumaan. Ohjatun toiminnan lisäksi, lapsilla tulee olla mahdollisuus ja välineet myös omatoimiseen liikkumiseen. Varhaiskasvatussuunnitelmien perusteet velvoittavat varhaiskasvattajia suunnittelemaan ja toteuttamaan varhaiskasvatusta, joka tukee lapsen kokonaisvaltaista kasvua ja kehitystä. Varhaiskasvattajien tulee myös suunnitella toiminta siten, että fyysisen aktiivisuuden ja liikunnan merkitys lapsen oppimisen, terveyden ja hyvinvoinnin edistämässä toteutuu. (Opetushallitus 2016.)

Fyysinen aktiivisuus on edellytys lasten normaalille kasvulle ja kehitykselle. Se tukee lasten yleisiä oppimisen edellytyksiä, parantaa lasten fyysistä kuntoa, motoriikkaa ja toimintakykyä, ennaltaehkäisee ylipainoa ja muita tyyppi 2 diabeteksen ja verenkiertoelinsairauksien riskitekijöitä, vahvistaa tuki- ja liikuntaelimestöä, vähentää psyykkistä kuormittuneisuutta ja parantaa mielialaa. Fyysinen aktiivisuus vaikuttaa myönteisesti myös lapsen sosiaaliseen ja psyykkiseen kehitykseen ja hyvinvointiin. Lasta kuulemalla ja hänen mielipiteensä huomioimalla lisää lapsen osallisuutta leikkimiseen, liikkumiseen ja arjen touhuamiseen. (Varhaisvuosien fyysisen aktiivisuuden suositukset 2016.)

Erilaisia motorisia taitoja tulee harjoittaa monipuolisesti. Monipuolisuutta saadaan aikaiseksi erilaisia menetelmiä käyttäen muun muassa voimistelua, palloleikkejä ja luontoliikuntaa (Hujala 2017, 141). Alle kouluikäiset lapset osaavat yleensä juosta, laukata, hypätä kahdella jalalla, hypellä yhdellä jalalla ja loikata. Liikkumistaidoista helpoin on juokseminen, jonka hal-

litsee hyvin kolmasosa kolmevuotiaista ja kuusivuotiaista noin puolet lapsista. Lasten tasapainossa on suuria yksilöllisiä eroja. Tytöillä on keskimäärin parempi tasapaino kuin pojilla. Pallon käsittely on vaikeaa lähes kaikille lapsille. Lapset tarvitsevat harjoitusta erityisesti heittämiseen, kiinniottamiseen, pomputtamiseen, potkaisemiseen ja mailalla pallon lyömiseen. Pallon käsittelyssä pojat ovat keskimäärin tyttöjä parempia. Esimerkiksi kuusivuotiaana pallon kiinniottamisen osaa tytöistä hyvin vain hieman yli 10 prosenttia kun pojista sen osaa hyvin yli 40 prosenttia. Kansainväliset tutkimustulokset antavat viitteitä siitä, että motorisesti heikkojen lasten osuus on kasvanut viimeisen 30 vuoden aikana. (Varhaisvuosien fyysisen aktiivisuuden suositukset 2016.)

Taulukko 5: Suositukset liikuntavälineistä varhaiskasvatuksessa (Varhaisvuosien fyysisen aktiivisuuden suositukset 2016).

4.2 Draamakasvatus varhaiskasvatuksessa

Lasta tulee rohkaista sanalliseen ja keholliseen ilmaisuun, esimerkiksi draaman keinoin (Opetushallitus 2016). Draamakasvatus perustuu pedagogiikkaan, jossa käytetään teatterin eri menetelmiä. Se ei perustu siihen, että tehdään suunniteltu näytelmä, jota harjoitellaan ja lopuksi esitetään yleisölle, vaan se on luovaa hetkessä tapahtuvaa prosessia ilman yleisöä (Ruokonen 2009, 30). Toiminta rakentuu lapsien kautta esille nousseisiin ideoihin ja pohdintoihin. Toiminnassa on elämyksellisyyttä, yhteistyötä ja keskeneräisyyden sietoa. Kaikille lapsille tarjoutuu draaman keinoin mahdollisuus ilmaista itseään, tunteitaan ja ajatuksiaan ympäröivästä maailmasta. (Ruokonen 2009, 30-35.) Varhaiskasvattaja on vastuussa prosessin etenemisestä ja kassassa pitämisestä, mutta itse prosessi on lasten kehitystasosta lähtevää. Draamakasvatuksen avulla voidaan tutkia todellisen elämän asioita fiktiivisen tarinan kautta, samalla oppien itsestä ja ryhmästä. (Heikkinen 2004, 26.)

Draamallisia menetelmiä on useita. Draamakasvatuksessa voidaan käyttää vaikutteita esimerkiksi prosessidraamasta, forum-teatterista, tarinateatterista ja improvisaatiosta. Menetelmien kautta voidaan tutkia erilaisia arjen ilmiöitä, esimerkiksi pelkoa, erilaisuutta ja kiusaamista. Harjoitteita voidaan tehdä yksin, pareittain, pienryhmissä tai koko ryhmänä samanaikaisesti. Prosessidraamassa kasvattaja tuo ohjattaville tarinan, joka ohjaa työskentelyä, mutta jonka sisältöä ohjattavat rakentavat ja luovat yhdessä. Forum-teatterissa käydään läpi erilaisia fiktiivisiä tosielämän tilanteita, minkä jälkeen yhdessä mietitään ja esitetään niille useita erilaisia lopputuloksia. Tarinateatterissa ohjattavat kertovat jonkin itselle merkityksellisen tarinan, jonka muut ohjattavat esittävät peilaten mahdollisimman tarkkaan alkuperäiseen kertomukseen. Improvisaatioteatterissa ryhmä improvisoi yhdessä, yhdessä sovittujen ohjeiden mukaan. (Heikkinen 2004, 31-37.)

Eri menetelmiä ohjattaessa käytetään erilaisia harjoitteita, joissa yksilöt käyttävät hyväksi omaa ääntä, kehoa, liikettä, ilmeitä ja eleitä. Oleellisia ovat vuorovaikutus, yhteistyötaidot ja heittäytyminen leikkiin. Luotuja tarinoita voidaan käydä läpi esimerkiksi käyttämällä still-kuvia, miimia, äänimaisemaa ja erilaisia leikkejä. Still-kuvassa jähmetytään tilannetta esittäväksi patsaaksi, miimissä näytellään äänettömästi ja äänimaisemassa luodaan tarinalle taustääniä ryhmässä käyttäen kehosta lähteviä ääniä tai/ja instrumentteja. Tarinoita voidaan käydä läpi myös erilaisten leikkien keinoin. Voidaan esimerkiksi kertoa tarina kolmesta pienestä porsaasta ja sudesta ja leikkiä hippaa, jossa susi koettaa saada porsaita kiinni. Draamallisessa ryhmässä toimiminen vaatii luottamista ryhmään. Kasvattaja on suuressa roolissa muodostaessaan turvallista ryhmää, jossa yksilöt voivat olla omia itsejään ja uskaltavat heittäytyä ja myös ”mokata”. Draamapedagogiikalla on todettu olevan myönteisiä vaikutuksia muun muassa sosiaalisissa taidoissa, itseilmaisussa, vuorovaikutustaidoissa, erilaisuuden ymmärtämisessä ja empatiakyvyssä. (Toivanen 2015, 15.)

4.3 Taiteellinen toiminta varhaiskasvatuksessa

Kuvallisen ilmaisun monipuolisuutta painotetaan varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa. Sen tulisi pitää sisällään monipuolista ilmaisua monipuolisia välineitä käyttäen. Kuvataidekasvatus on kaikkea sitä, missä lapsi pääsee toteuttamaan itseään. Se on piirtämistä, maalaamista, valokuvausta ja kuvien katsomista. (Hurme 2011, 70.) Päiväkoti on kodin ohessa keskeisimpiä taiteellisia kasvuympäristöjä, ja taidetta saa integroitua helposti kaikkiin arjen hetkiin. Lapset piirtävät, maalaavat ja muovailevat, jos he saavat tilaisuuden ja erilaisia välineitä. (Hurme 2017, 71.)

Kuvataiteellinen toiminta on osa lapsen tasapainoisen kehityksen tukemista. Se tukee sekä lapsen psyykkistä että fyysistä kehitystä. Taidekasvatuksessa lapsella kehittyy ongelmanratkaisutaidot, luova kekseliäisyys ja huumorintaju, hienomotoriikka, kehon tuntemus, työskentely, itseilmaisu ja sosiaaliset taidot. (Hurme 2011, 15.) Taide ja sen äärellä koettu luovuus ovat moniaistisesti läsnä ja ne rakentavat lapsen kokonaisvaltaisen tietämisen ja tuntemisen taitoa ihmisenä. Taiteet myönteisesti koettuina antavat välineitä rakentaa omaa minuutta ja maailmankuvaa kehitysvaiheeseen sopivalla tavalla. Taiteellisen ilmaisun kautta kehitetään lapsen sosiaalista kehittymistä sekä annetaan rakennusaineiksia henkisellem kasvulle, mikä taas tukee yksilöllistä kasvua inhimillisen ja eettisesti vastuullisen yhteiskunnan jäseneksi. (Ruokonen 2001, 11.)

Moniaistillisuus on tärkeää kuvataiteellisessa tekemisessä. Aikuinen luottaa eniten visuaaliseen aistiin, kun lapsi puolestaan käyttää monipuolisesti ja kokonaisvaltaisesti kaikkia aistejaan. Kuvallinen ilmaisu on lapsen elämässä, tutkivaa, kokeilevaa, toistoa, etsimistä ja löytämistä. Lapsella on jo syntyessään valmius vastaanottaa aisteillaan vaikutteita kasvuympäristöstään; väreistä, äänistä, liikkeistä ja kuvista. (Ruokonen 2001, 12.) Taidekasvatus on kasvatusta taiteeseen ja kasvatusta taiteen avulla. Taidekasvatus vaatii kasvattajan opastamista ja tukea. Mitä pienempi lapsi, sitä riippuvaisempi hän on aikuisen luomasta toimintaympäristöstä ja kokemusmaailmasta. (Sassi 2001, 1.)

Taiteen tekeminen on lapselle löytöretki minään ja ympäristöön, siinä on mahdollisuus henkiseen kasvuun ja ympärillä olevan maailman jäsentämiseen. Luotu kuva on aina viesti, jota muut voivat vain tarkastella ja tulkita. Taidekasvatuksessa on tärkeää antaa tilaa lapsen omalle ajattelulle. Työskentelyn tehtävien ja aiheiden tulee sallia kokeiluja, keksintöjä, tutkimuksia ja omia johtopäätöksiä. Ennalta määritelty mallityöskentely ei jätä tilaa lapsen persoonalliselle luovalle itseilmaisulle. Koska pienen lapsen taidetyöskentely painottuu prosessin tuottamaan iloon, lapsi ei vielä osaa asettaa odotuksia lopputuloksen suhteen. Taiteessa ei ole yhtä ainoaa oikeata ratkaisua, vaan kaikki ovat yksilöllisiä ja persoonallisia, ja työskentelyn tavoitteena on etsiä yksilön omia tapoja ilmaista itseään. (Pentikäinen 2001, 33-35.)

4.4 Musiikki varhaiskasvatuksessa

Musiikkikasvatus on osa lapsen tasapainoista ja kokonaisvaltaista kasvua (Ruokonen, 2009, 29). Varhaiskasvatuksen musiikkitoiminnan tavoitteiden yleisenä suuntaviivana toimivat Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet (2016). Lapsille halutaan tarjota musiikillisia kokemuksia, jotka herättävät kiinnostusta ja suhdetta musiikkiin. Varhaiskasvatukseen liittyvän musiikkikasvatustoiminnan lähtökohtana ovat lasten mielenkiinnon kohteet ja tarpeet sekä heidän kasvatusympäristöönsä liittyvät merkitykselliset asiat. Päiväkodin musiikkikasvatuksella voidaan edistää lapsen kielen kehitykseen, kehontuntemukseen, yhteisölliseen kasvuun ja tunne-elämään liittyviä kasvatustavoitteita.

Musiikkitoiminnassa lapsen kielellinen kehitys mahdollistaa sanallisten ohjeiden ymmärtämisen. Hän toimii mielellään yhdessä aikuisen ja ryhmän kanssa ja onnistumisen tunne on lapselle erityisen tärkeää. 4-5 vuotias lapsi osaa jo laulaa ryhmässä ja hänen sanavarastonsa ja muistinsa ovat kehittyneet huomattavasti. Laulettavissa lauluissa tulisi olla paljon peruslauluja, joihin liittyy hauskoja mielikuvitusta aktivoivia sanoituksia. Peruslaulut voivat olla loruttelevia arvoituslauluja esimerkiksi: ”Onko tämä lammas? Ei vaan hammas. Onko tämä sello? Ei vaan kello. Onko tämä sukka? Ei vaan kukka.” Laulun sanat voidaan ensin harjoitella yhdessä loruna aikuisen perässä toistaen, jonka jälkeen otetaan melodia mukaan. (Hongisto-Åberg 1994, 76.)

Musiikkiliikunta vahvistaa lapsen motoriikkaa, koordinaatiota ja sosiaalista vuorovaikutusta. Musiikin herättämiä tunteita ja tunnelmia ilmaistaan koko keholla. Oma improvisointi ja kuunteluelämykset ruokkivat lapsen mielikuvitusta ja luovaa keksintää (Hongisto-Åberg 1994, 75). Musiikkiliikunta kehittää luontevasti sekä luovaa ilmaisua että kommunikointikykyä. Mielikuvat musiikista puhkeavat yksilöllisestä näkemyksestä ja tarpeesta muotoutuviksi liikkeiksi. Musiikkiliikunta voidaan aloittaa pelkällä kävelyllä, musiikin rytmittäessä kävelyn tahtia. Yhteiset musiikkiliikuntaharjoitukset eivät toteudu ilman vuorovaikutusta. Musiikkiliikunnan aikana tapahtuvan leikin kautta opitaan toimimaan muiden kanssa, kokeilemaan läheisyyttä ja jakamaan omia tunteita. (Hongisto-Åberg 1994, 156.)

Musiikkikasvatusta voi liittää arjen kaikkiin toimintoihin. Varhaiskasvattajalla on suuri merkitys lapsen musiikilliselle kasvulle. Monipuolinen musiikillinen osaaminen luo erilaisille arjen hetkille spontaaneja musisointitilanteita. Käytettäviä toimintatapoja voivat olla loruaaminen, laulaminen, liikkuminen, soittaminen, kuunteleminen, maalaaminen ja dramatisointi. Musiikkia voi harjoittaa erilaisissa päiväkodin tilanteissa, esimerkiksi pukemistilanteissa, päiväunille mentäessä ja siirtymisissä. Se voi toimia rauhoittavana tai aktivoivana, sekä iloa ja intoa luovana tekijänä. (Ruokonen 2001, 15.) Kaikki lapsen musiikillinen oppiminen tapahtuu leikin ja keksimisen kautta. Musiikillinen ajattelu kehittyy keksimisen ja ongelmanratkaisun kautta luovassa prosessissa. Kasvattajan tehtävänä on tarjota lapselle monipuolisia virikkeitä, joissa lapsia kannustetaan omintakeisiin ratkaisuihin. (Ruokonen 2001, 13-14.)

5 Toiminnallinen opinnäytetyö päiväkotiki Neulasessa

Päiväkotiki Neulanen on kunnallinen Helsingin kaupungin päiväkotiki, jonka toiminnan tärkeä osa on luonto- ja ympäristökasvatus. Toiminta pyrkii herättämään lapsessa rakkauden luontoon sekä vastuuta omasta ympäristöstään. Neulanen on perustettu vuonna 1977 Itä-Helsinkiin Myllypuron ala-asteen korttelikoulun yhteyteen. Päiväkotiki Neulanen sijaitsee metsäisen luonnon äärellä vain kymmenen minuutin kävelymatkan päässä Myllypuron metroasemalta. Päiväkodissa on noin 150 lasta, jotka ovat iältään 3-6-vuotiaita. Päiväkotiki Neulasen päivähoitoyksikköön kuuluu myös päiväkotiki Myllymetsä, joka on noin 50 paikkainen. Neulanen toimii tällä hetkellä purkutyön alla olevassa väistötilassa. Uusi noin 300 lapsen päiväkotirakennus on rakenteilla, ja sen toiminta alkaa syksyllä 2019. Purkutyön rajoittaessa päiväkodin toimintaa omalla piha-alueella, hyödynnetään toiminnassa paljon lähialuetta ja sen palveluita, lähimetsiä, leikkipuistoja, Myllypuron urheilupuistoa, Liikuntamylyä sekä Pallomylyä.

Päiväkotiki Neulanen on Vihreän Lipun päiväkotiki, tarkoittaen, että Neulanen on ensimmäisenä päiväkotina Suomessa saanut pysyvän käyttöoikeuden kansainväliseen ympäristökasvatusohjelmaan, Vihreään Lippuun. Vihreä Lippu on kestävä kehityksen ohjelma päiväkodeille, kouluille, oppilaitoksille sekä lasten ja nuorten vapaa-ajantoimijoille. Vihreässä Lipussa toteutuvat kestävä kehityksen eri näkökulmat. Se on osa kansainvälistä Eco-Schools -ohjelmaa, joka toimii vuonna 2018 yhteensä 67 eri maassa ympäri maailman. FEE (Foundation of environmental education) Suomi on kehittänyt Vihreä Lippu -ohjelmaan omaan päivähoito- ja koulujärjestelmäämme sopivat toimintatavat ja materiaalit. (Vihreä Lippu 2018.) Neulasessa on käyty ohjelman puitteissa läpi erilaisia teemoja: jätteiden vähentäminen ja kierrätys, luonnon energialähteisiin tutustuminen sekä metsä ja vesi. Konkreettista ympäristökasvatusta toteutetaan päivittäin jokaisessa ryhmässä. Sekajäte, keräyskartonki, jättepaperi, biojäte, lasi ja metalli lajitellaan ja viedään osittain lasten kanssa oikeisiin keräyspisteisiin. Askartelussa hyödynnetään kierrätysmateriaaleja, sähkön ja veden säästöön kiinnitetään huomiota, kertakäyttöastioita välteetään ja muussa toiminnassa etsitään uusia ympäristöystävällisempiä tapoja toimia arjessa.

Päiväkodissa toimii yhteensä yksitoista ryhmää, neljä esikouluryhmää ja seitsemän päivähoitoryhmää, joista kaksi ovat osapäiväryhmiä. Ohjasin toiminnallisen opinnäytetyöni omille osapäiväryhmän lapsille. Lapset olivat 2013 ja 2014 syntyneitä, eli 4-5-vuotiaita ja lapsia oli ryhmässä yhteensä yksitoista. Lapsia, jotka puhuivat suomea toisena kielenä, oli lähes puolet lapsista. Omalla osapäiväryhmälläni ei ollut omia tiloja, joten toimintatuokiot järjestettiin päiväkodin eri toimintaympäristöissä, hyödyntäen muiden ryhmien tiloja, kerhohuonetta, liikuntasalia.

6 Toiminnallisen osuuden suunnitelma

Toteutin toiminnallisen opinnäytetyöni Päiväkoti Neulasessa, joka kuuluu Vihreän Lipun päiväkoteihin. Vihreän lipun arvot oli otettava huomioon toimintaa suunniteltaessa. Vihreän lipun teemoihin kuuluvat, vesi, energia, jätteiden vähentäminen, kestävä kulutus, yhteinen maapallo, lähiympäristö ja terve elämä. Vihreän Lipun toiminnan arvoihin kuuluvat Vihreä lippu -ohjelman periaatteet, jotka ovat osallisuus, ympäristökuormituksen vähentäminen, kestävän kehityksen kasvatus osana jokapäiväistä arkea, jatkuva parantaminen ja yhteistyö ympäröivän yhteiskunnan kanssa. (Vihreä Lippu 2018.)

Päiväkoti oli minulle ennestään tuttu, sillä olin tehnyt sinne viimeisen työssäoppimisen jakson. Jakson aikana havaitsin että ryhmätoiminnasta puuttui kokonaan monipuolinen luovien toimintojen käyttö. Työssäoppimisen aikana sain ohjata omia vahvuusalueitani, kuvallista ilmaisua ja kädentaitoja. Huomasimme lasten olleen mielissään toiminnasta kun he pääsivät olemaan taiteellisia ja luovia. Työsopimuksen solmimisen jälkeen suunnittelimme yhdessä työelämäkumppanin kanssa, että tekisin toiminnallisen opinnäytetyöni päiväkotia Neulaseen. Mietimme yhdessä, että voisin rakentaa luovien toimintojen ohjausrungon, jota päiväkotia voisi jatkossa hyödyntää osallisuuden tukemiseksi. Ohjauksien suunnitteluun vaikuttivat työelämän tarpeet, teoriatieto, vihreän lipun periaatteet, omat aiemmat ohjaukokemukset, sekä koulussa opitut asiat. Käytin ohjauksissa pääasiassa luonto-, ja kierrätysmateriaaleja. Tarvittavat materiaalit löytyivät päiväkodista ja osan materiaaleista toin kotoa tai sain lahjoituksina.

Opinnäytetyössä valitsin pedagogisiksi tavoitteikseni Helsingin Varhaiskasvatussuunnitelmasta laaja-alaisen osaamisen oppimisen osa-alueista: osallisuuden, vaikuttaminen sekä ilmaisun monet muodot. Toiminnan toteuttamiseen valitsin menetelmiksi luovat toiminnot, musiikin, liikunnan, kuvataiteen, käsityön ja draaman, koska ne ovat varhaiskasvatussuunnitelman määrittelemät oppimisen alueet. Ohjaukset tapahtuivat viiden päivän aikana, ja kestivät aina kerrallaan puolitoista tuntia. Puolitoistatuntia oli osapäivälapsilla ohjattuun toimintaan varattu aika. Ohjauksien määrän olin rajannut eri luovien toimintojen mukaisesti viiteen kertaan. Lasten osallisuus ei vielä näkynyt toiminnan suunnittelussa, vaan keskityin siihen että lapsien osallisuus mahdollistuisi luovien ohjauksien toteutuksessa ja palautteen antamisessa.

Lapsiryhmässä oli suomea toisena kielenä puhuvia, joten ohjauksien oli oltava sisällöltään selkeitä, että niihin pystyi osallistumaan kielitaidosta riippumatta. Kun ohjasin lapsia joilla oli suomi toisena kielenä, liikunta, taiteilu, sääntöleikit ja pelit tukivat lapsen osallisuutta, koska ne eivät vaadi samanlaista kielellistä osaamista kuin mielikuvitusleikit. Kasvattajan tulee tiedostaa sanattoman viestinnän merkitys osana vuorovaikutusta ja oppimista. Ilmeet ja eleet kertovat usein enemmän kuin sanat. (Ota koppi 2012.)

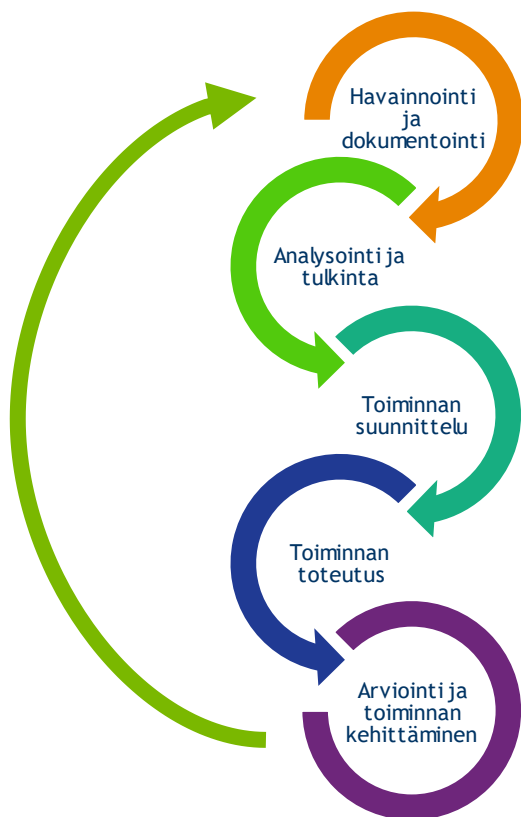
Toiminnan suunnittelussa tuli huomioida sääolosuhteet ja tilojen vaihtuvuus. Ohjattua toimintaa piti siis pystyä ohjaamaan ja soveltamaan vaihtuvissa olosuhteissa. Luovassa toiminnassa on

tärkeää, että oppimisympäristö tukee lasten oppimista ja ohjaa oma-aloitteisuuteen. Osallistavassa varhaiskasvatuksessa on tärkeää, että oppimisympäristöjä muokataan ja suunnitellaan yhdessä lasten kanssa. (Helsingin varhaiskasvatussuunnitelma 2017.)

Opinnäytetyötä varten keräsin aineistoa ohjauksista niin havainnoiden lapsia ja ryhmää, kuin myös keräten palautetta tuokioista niiden loppuksi. Pelkät kyselyt tai haastattelut eivät anna tarkkaa tietoa siitä, toimivatko ihmiset niin kuin sanovat toimivansa (Tutki ja kirjoita 2012, 206). Havainnointia on pidetty välttämättömänä menetelmänä, koska sen avulla saadaan välitöntä ja suoraa tietoa yksilöiden toiminnasta ja käyttäytymisestä (Hirsjärvi 2012, 212 - 213). Ohjauksien aikana havainnoinnin kohteena olivat toimintatuokioiden vaikutus lasten osallisuuteen. Tein havainnoinnin osallistuvana havainnoijana, eli osallistuin ryhmän toimintaan ja samalla havainnoin ohjattavia. Havainnoinnin tukena käytin Kasvu kiikarissa - Havainnoinnin käsikirjaa varhaiskasvattajille ja sovelsin kirjan liitteiden havainnointilomakkeita. Havainnoin ryhmän keskeistä luottamuksen syntyä ja sen vahvistavia vaikutuksia yksilön ja ryhmän osallistumiselle yhteiseen toimintaan. Osallisuus edellyttää luottamusta toisiin ja itseen, turvallisuuden tunnetta ja rohkaistumista ilmaista itseä ja tulla mukaan yhteisölliseen toimintaan (Hujala 2017, 49).

Toiminnan kehittäminen lähtee aina liikkeelle havainnoinnista ja dokumentoinnista. Alla oleva kuvio näyttää havainnoinnin jatkuvan prosessin. Prosessi pitää sisällään lasten havainnointia ja havaintojen dokumentointia. Havaintojen pohjalta tehdään analyysia ja tulkintaa, mikä puolestaan edesauttaa toiminnan arviointia, suunnittelua ja kehittämistä jatkossa.

Taulukko 6: Havainnoinnista toiminnan kehittämiseen (Koivunen 2015, 15).

Havainnoinnin lisäksi keräsin lapsilta suullista palautetta ryhmähaastattelun muodossa, mikä mahdollisti tiedon saamisen samanaikaisesti usealta vastaajalta (Hirsjärvi 2008, 63). Ryhmäpalautteen tarkoitus oli olla vapaamuotoista ja spontaania tietoa ohjatusta toiminnasta (Hirsjärvi, S. 2008, 61). Tueksi ryhmäpalautteen saamiselle nauhoitin lasten antaman palautteen. Pienten lasten haastatteluissa tulee varmistaa kysymyksen ymmärtäminen kysymällä se monella eri tavalla. Tukena voi käyttää esimerkiksi piirtämistä, jossa lapsi samalla kertoo mitä piirtää (Hirsjärvi & Hurme 2008, 128). Havainnoinnin ja palautteen purkamiseen käytin päivittäin kaksi tuntia aikaa. Käytin samaa havainnointi- ja palautemenetelmää jokaisen viiden ohjauksen päätteeksi, ja lopuksi vertasin kaikkien viiden ohjauksen havaintoja keskenään.

7 Ohjaukset päiväkotiki Neulasessa

Seuraavaksi avaan ohjaukset sisältöä ja niiden sujuvuutta. Lisään myös toimintakertojen perään havainnointilomakkeen tuloksia, lasten haastattelua ja omaa arviointia ohjauksista. Kaikki ohjaukset sisälsivät virittäytymisen teemaan, työskentelyn, lopetuksen ja loppuhaastattelun. Toiminnalliset ohjaukset olivat hieman rakenteeltaan erilaisia kuin pöydän äärellä tehtävät ohjaukset. Ohjasin toiminnan yksin ja tein ohjauksien aikana havaintoja osallisuudesta käyttäen apuna havainnointilomaketta lopuksi äänittäen lasten haastattelua.

Ohjasin toiminnalliset osuudet päiväkotiki Neulasen eri tiloissa, salissa, kerhuhuoneessa ja esikoulujen ryhmätiloissa. Ohjaukset olivat kestoltaan aina noin 1,5 tuntia, sisältäen ohjauksen, työskentelyn ja loppupalautteen. Käytin jokaisen ohjaukserran yhteydessä havainnointilomaketta jota täytin mahdollisuuksien mukaan ohjauksien aikana ja lopuksi äänitin ryhmähaastattelun, jossa tiedustelin lomaketta apuna käyttäen kysymyksiä osallisuudesta. Lomakkeessa havainnoinnin tukena käytin erilaisia osallisuuden teemoja. Teemoja olivat: toimintaan osallistuminen, omatoiminen valintojen teko, rohkeus ilmaista itseä, toisten huomioiminen, mahdollisuus vaikuttaa, ryhmään kuulumisen tunne, tarvittavan tuen saaminen ja onnistumisen kokemukset. Keräsin havaintojen ja haastattelun perusteella tietoa lasten osallisuudesta ja sen esiintymisestä erilaisissa toiminnoissa. Havainnoimalla saatu tieto lapsesta on kaiken lasten kanssa tehtävän lapsilähtöisen työn perusta. (Koivunen 2015, 15.)

Käytin jokaisen ohjauksen yhteydessä havainnointilomaketta. Havainnointilomakkeessa oli osallisuusteemoja, joihin kiinnitin huomiota ohjauksen aikana. Havainnoin, osallistui lapsi toimintaan, tekikö tämä omatoimisia valintoja ja ilmaisiko tämä rohkeasti itseään. Havainnoin myös, huomioiko lapsi toisia, oliko lapsella mahdollisuus vaikuttaa tekemiseen ja oliko lapella tunne ryhmään kuulumisesta. Tarkastelin lisäksi, saiko lapsi tarvittavaa tukea ja saiko hän onnistumisen kokemuksia. Valitsin nämä teemat, koska ne oli määritelty lapsen osallisuuden kulkuviviksi vuonna 2018 tehdyssä pääkaupunkiseudun päiväkotien kyselyssä. (Kangas, Vlasov, Fonsén & Heikka 2018, 197.) Kirjasin ohjattavista jokaisen ohjaukserran aikana muistiinpanoja havaintojen perusteella. Jokaisen ohjaukserran jälkeen tein vielä lopuksi äänitettävän ryhmähaastattelun, jossa kysyin avoimesti lasten kokemuksia toiminnasta ja kävin vielä havainnointilomakkeen teemat läpi kysymysten muodossa.

Lapsia oli ohjauksien aikana keskimäärin aina kahdeksan paikalla kymmenestä. Kirjasin aina ohjauksien alussa havainnointilomakkeeseen läsnäolijat. Ohjauksien aikana havainnoin lapsia ja kirjasin jokaisen aihealueen kohdalla lapsen osallisuuden toiminnassa. Kirjasin osallisuuden joko hymyhymiöllä tai suruhymiöllä riippuen osallisuuden mahdollistumisesta. Kirjoitin myös muistiin lasten spontaaneja kommentteja työskentelyjen aikana. Kaikkien ohjauksien jälkeen vertailin kaikkia havainnointikertoja toisiinsa.

Taulukko 7: Havainnointilomake-esimerkki ohjauksien aikana. (Lehtelä 2019).

	Osallistui toimintaan	Omatoiminen valintojen teko	Rohkeus ilmaista itseään	Toisten huomioiminen	Mahdollisuus vaikuttaa	Ryhmään kuuluminen tunne	Tarvittavan tuen saaminen	Onnistumisen kokemuksia
Lapsi								
Lapsi								
Lapsi								
Lapsi								
Lapsi								
Lapsi								
Lapsi								
Lapsi								
Lapsi								
Lapsi								

7.1 Kuvallisen ilmaisun toimintakerta

Kuvataidekasvatuksen kautta lapsi pääsee toteuttamaan itseään. Ohjasin ensimmäisenä ohjauksenani kuvallista ilmaisua. Ohjauksen teemana oli minä ja muut. Toiminnan tarkoituksena oli osallistaa lapsia omaan luovaan ilmaisuun liikaa ohjailematta toimintaa tai määrittelemättä lopputulosta. Ohjasin toiminnan päiväkodin kerhuhuoneessa. Lapsia oli paikalla yhdeksän. Suomi toisena kielenä lapsia oli neljä paikalla. Lapsista kaksi olivat neljä vuotiaita ja loput viisi vuotiaita.

Olin ottanut lapsista samana aamuna kasvokuvat, jotka olin tulostanut valmiiksi. Lisäksi olin leikannut kuvia vastaavan kokoiset paperit tulevaa työskentelyä varten. Aloitimme toimintaan virittäytymisen sillä, että istuimme yhteisen pöydän ääreen ja pyysin lapsia tarkkailemaan toisiansa ja löytämään toisistansa samanlaisuuksia ja erilaisuuksia. Minusta on tärkeää aina koontua ympyrään niin, että kaikki aina näkevät toistensa kasvot. Halusin tällä harjoitteella tehdä kaikki lapset näkyviksi toisilleen ja luoda turvallisuuden tunnetta. Turvallisessa ryhmässä lapsi harjoittelee sitoutumista yhteisiin sääntöihin, hän voi tehdä aloitteita ja saada kokemuksen osallisuudesta (Rusanen 2014, 43). Tässä vaiheessa toimintaa ohjasin minä. Tutkimme silmiä ja hiuksia ja niiden värejä. Seuraavaksi nousimme pöydän ääreltä lattialle seisomaan ja tutkimme pituuseroja, eli sitä kuka on pisin ja kuka lyhyin. Lapset asettuivat pyydettyä pituusjärjestyksessä riviin. Halusin herättää lapsissa ymmärryksen siitä, että jokainen on erilainen. Lopuksi järjestys tehtiin hiusten pituuden perusteella, minkä jälkeen palasimme pöydän ääreen istumaan. Virittäytyminen toimi hyvin siltana tulevaan toimintaan.

Jaoin jokaiselle lapselle hänestä tulostetun kasvokuvan. Kuvat herättivät kiinnostusta ja hilpeyttä. Ohjeistin lapsia leikkaamaan silmät, nenän ja suun irti kasvokuvasta, sen enempiä ohjailematta. Liika neuvominen ohjaa lapsia tekemään malliaskartelua, jossa tärkeänä pidetään oikeanlaista lopputulosta, eikä prosessia. Valmiit leikatut osat laitettiin yhteiseen kippoon, jossa ne sekoitettiin ja jaettiin satunnaisesti uudelleen eri henkilöille. Halusin alun toimintaan johdattelun jälkeen antaa lapsille ohjat koko lopputyöskentelyn ajaksi, jotta pysyisin tarkkailemaan, kuinka he lähtevät tekemään töitään.

Kuva 1: Lasten tekemät kasvokuvat

7.1.1 Havainnointilomakkeen käytön ja lasten haastattelun arviointia

Minulla oli toiminnan arviointia varten käytössä havainnointilomake, jota olin kopioinut viisi kappaletta jokaista ohjauskertaa varten. Kirjasin toiminnan alkaessa havainnointilomakkeeseen päivän teeman ja ruksasin läsnäolijat. Kerroin lapsille etukäteen, että kirjaan ylös havaintoja työskentelystä ja että lopuksi nauhoitan ryhmähaastattelua. Ajatuksena oli, että antaisin ohjeistuksen työskentelylle ja työskentelyn aikana tekisin lapsista havaintoja ja muistiinpanoja. Havainnointi ja muistiinpanojen tekeminen samanaikaisesti työskentelyn aikana osoittautui haasteelliseksi. Tuntui luonnottomalta olla samalla ohjaava opettaja ja sivusta seuraava havainnoija.

Käyttäessäni havainnointilomaketta myös ensimmäistä kertaa, lasten ja ruksattavien kohtien määrä aiheuttivat hankaluuksia. Onnistuin ruksaamaan kolme selkeästi muista nousevaa teemaa: osallistui toimintaan, omatoiminen valintojen teko, sekä rohkeus ilmaista itseä. Neljänten teemaan, onnistumisen kokemuksiin, kirjasin muistiinpanoja lasten kommenteista työskentelyn aikana. Lapset kommentoivat työskentelyä muun muassa näin: ”tuli olo että onnistui”, ”katso minua”, ”on kivaa tehdä”. Monesti havainnoinnin toteuttamiseen liittyikin esteitä, joita voivat olla esimerkiksi kasvattajan kokemus havainnoinnin vaikeudesta ja havainnoinnin toteuttamiseen tarvittavat järjestelyt. Strukturoitu havainnointi voi tuntua vaikealta, jos ei siitä ei ole aikaisempaa kokemusta tai jos ei ole selkeää käsitystä siitä, mitä havainnointi on. (Koivunen 2015, 65.)

Haastattelun äänittäminen tuntui kankealta ja jännittävältä. Tilannetta vaikeutti, etten ollut äänittänyt koskaan aikaisemmin, ja että äänittäminen oli kertaluontoinen juttu, vaikeuttivat tilannetta ennestään. Koska tilanne jännitti, kysymysten esittäminen hermostutti, minkä taas välittyi myös lapsiin. En tuntunut osaavan muodostaa kysymyksiä oikein. Lapset olivat myös hieman hämmentyneitä haastattelusta, eivätkä enää jaksaneet keskittyä kysymyksiin tai vastauksiin pitkään istumisen jälkeen. Kaikki vastasivat lähes identtisesti kuorossa kysymyksiin, kunnes tarkensin, että kysymyksiin vastataan yksitellen. Sain vastaukseksi, että työskentely oli kivaa, olo oli onnistunut ja että työskentely tuntui helpolta. Osa näytti peukkua ylöspäin. Onkin syytä pitää mielessä, että havainnointituloksiin vaikuttavat havainnoivan kasvattajan kulloinkin mieliala, tarkkaavaisuus ja vireystila. (Koivunen 2015, 67.)

7.1.2 Oma arviointi

Työskentely synnytti paljon naurua ja ihmettelyä. Lapset saivat vapaasti rakentaa uusia kasvoja liimaamalla ja värittämällä ja omien kasvonosien leikkaaminen huvitti kaikkia. Kaikki ryhtyivät epäröimättä toimeen, paitsi yksi lapsi, joka ei suostunut edes kasvokuvattavaksi. Lapsi on hyvin omaehtoinen luonteeltaan, enkä saanut lasta mukaan houkutteluista huolimatta. Lapsi jäi tarkkailemaan kiinnostuneena muiden työskentelyä.

Lapset tekivät hyvin omaperäisiä ratkaisuja, ja jokaisen työstä tuli erilainen. Kukaan ei kysynyt ohjeita työskentelyn aikana, vaan kaikilla tuntui olevan selkeä visio siitä, mitä oli tekemässä. Tämä oli yksi toiminnan tavoitteista: saada lapset uppoutumaan omaan tekemiseen ja olemaan luovia ja tekemään itse päätöksiä. Kun lapset olivat liimanneet kasvonosat paperille ja olivat sitä mieltä että olivat valmiita, kerroin että aikaa on vielä paljon jäljellä. Sen jälkeen jokainen muokkasi työtään vieläkin persoonallisempaan suuntaan. Tavoitteena oli, että työ ei olisi suoritus, vaan että siinä korostuisi tekeminen. Teoksen tekeminen muuttui lähes leikinomaiseksi työskentelyksi joka vain jatkui ja jatkui. Luovalla toiminnalla on kiinteä yhteys leikkiin, sillä molemmat perustuvat lapsen tarpeisiin ja kiinnostuksiin, tunteisiin ja kokemuksiin (Rusanen, 2014, 32). Lopulta kerroin että jokainen saisi tehdä vielä loppuviimeistelyn, minkä jälkeen aloitimme äänitettävän ryhmähaastattelun.

Ensimmäinen ohjaustuokio jännitti, vaikka ryhmä oli ennestään tuttu ja olin ohjannut sille paljon toimintaa jo aikaisemmin. Etenin kuitenkin suunnitelmani mukaan ja pyrin ohjaamaan lapsia totutulla tavalla. Toimintaa suunniteltaessa jännitti myös se, onko toiminta tarpeeksi osallisuutta tukevaa ja täyttyvätkö tavoitteet. Tavoitteenani opinnäytetyön ohjauksissa oli oppia tavoitteellisesti ohjaamaan opiskelemiani luovia toimintoja, samalla huomioiden uutta varhaiskasvatussuunnitelmaa osallisuuden näkökulmasta. Pyrin ohjauksessa siihen, että toiminta olisi luovuutta ja osallisuutta edistävää ja että se tukisi lasta tekemään omia ratkaisuja. Mielestäni suunnitelma onnistui hyvin ja lapset tekivät omaperäisiä ratkaisuja ja olivat luovia omassa tekemisessään. Havainnointilomakkeestakin nousi osallisuuden alueita esille, ei ihan odottamalla tavalla, mutta muutamia kuitenkin. Ensimmäinen ohjauskerta antoi hyvää materiaalia seuraavia ohjauksia varten, havainnointilomakkeen osallisuuden alueita silmällä pitäen. Sain lapset uppoutumaan tekemiseen, sen sijaan että he olisivat ajatelleet työn nopeasti loppuun saattamista. Lasten töistä tuli hyvin omannäköisiä ja kaikki pääsivät toteuttamaan itseään.

7.2 Käsityön toimintakerta

Toisena ohjauskertana, halusin niin ikään luoda puitteet, joissa lapsille ei olisi valmiita malleja tai liikaa ohjeita. Annoin tilaa lapsen omalle mielikuvitukselle ja luovuudelle. Taiteellinen toiminta kehittää luovaa ongelmanratkaisua ja uusien näkökulmien oivaltamista (Rusanen 2014, 31). Toiminnan runkona halusin pitää sen, että lapset saisivat itse vaikuttaa siihen, mitä tekisivät. Ohjauskerran teemana oli kierrätys ja tarkoituksena oli tehdä oma lelu kierrätysmateriaaleista. Ohjasin toiminnan päiväkodin eskaritiloissa. Ohjauskerta suoritettiin yhteisen pitkän pöydän äärellä. Lapsia oli paikalla yhdeksän. Viritin keskustelua kyselemällä leluista muun muassa näin: ”Ostavatko lapset niitä uutena?”, ”Saako leluja käytettynä?”, ”Onko kukaan ikinä tehnyt itse lelua?”. Kukaan lapsista ei ollut tehnyt itse lelua aikaisemmin.

Koska päiväkotini on Vihreän lipun päiväkotini, valitsin materiaaleiksi sellaisia kierrätysmateriaaleja, joita löytyi jo valmiiksi päiväkodista. Olin tuonut eskarin tilaan valmiiksi kerhuhuoneen kaapeista erilaisia materiaaleja, vessapaperihylsyjä, rassipiippuja, puupaloja, käpyjä, lankaa, paperimassapalloja ja kangaspaloja. Kiinnitystä varten oli teippiä, yleisliimaa ja kuumaliimaa. Esittelin jokaisen materiaalin lapselle vielä erikseen, jotta kaikki näkisivät mitä materiaaleja oli tarjolla. Jotta toiminta olisi mahdollisimman lapsilähtöistä, sanoin lapsille ainoaksi ohjeeksi sen, että tänään he saisivat itse suunnitella ja tehdä oman lelun. Lapset alkoivat heti epäroimättä keräilemään eri materiaaleja laatikoista ja alkoivat rakentamaan työtään. Lapsi joka ei osallistunut ensimmäisenä ohjauskertana, jäi jälleen vain tarkkailemaan, mitä muut tekivät. Noin puolen tunnin kuluttua myös tämä lapsi alkoi kerätä materiaaleja ja rakentaa omaa lelua, hieman muiden töitä jäljentäen. Työskentelyn aikana en antanut lapsille mitään lisäohjeistuksia, vaan autoin tarvittaessa esimerkiksi kuumaliiman kanssa. Tavoitteeni lasten oma-aloitteeseen tekemiseen ja siihen että jokainen sai vaikuttaa omiin päätöksiin ja tehdä omanlaista työtä, toteutuivat yllättävän hyvin. Toiminnan aikana keskityin vain havainnointiin. Luova toimintatapa näkyy, kun uskaltaa kokeilla omintakeisia toimintatapoja, ylittää omia rajoja ja ratkoa ongelmia (Rusanen 2014, 35).

Lopuksi pidettiin esittelykierron leluista ja teimme siten näkyväksi jokaisen lapsen työn. Lapset saivat vuorotellen esitellä lelunsa, kertoen mikä se on, mitä osia oli siihen rakentanut ja mitä sillä voi tehdä. Lapset odottivat innolla omaa vuoroansa, jotta saisivat kertoa omasta työstään. He olivat myös hyvin kiinnostuneita toistensa töistä ja jaksoivat kuunnella jokaisen työn esittelyn. He myös antoivat spontaanisti kehuja toisilleen tekemistään leluista. Luovan prosessin tukemisessa on tärkeää, että lapsi saa palautetta. Palautekeskustelut rakentavat yhteisöllisyyttä lapsiryhmässä ja auttavat hyväksymään sen, että taidetta voidaan tuottaa erilaisin keinoin. (Rusanen 2014, 37.)

Kuva 1: Kuvassa askartelumateriaalit ja valmiita rakennettuja leluja

7.2.1 Havainnointilomakkeen käytön ja lasten haastattelun arviointia

Kirjasin havainnointilomakkeeseen päivän teeman ja ruksasin kaikki läsnä olevat lapset. Tällä kertaa havainnointilomakkeen täyttäminen tuntui helpolta, mikä johtui varmasti siitä, että havainnointi oli tullut tutuksi. Työskentely oli ensimmäiseen ohjaukseen verrattuna parempaa osallisuuden puolesta, sillä jokainen osallisuuden alue oli saanut kaikkien lasten kohdalta rukseja. Lapset olivat heti työskentelyn alkaessa niin työn touhussa, että sain rauhassa havainnoida ja tehdä muistiinpanoja. Jopa lapsi joka ensimmäisellä kerralla vetäytyi täysin toiminnasta, halusi tällä kertaa tulla mukaan ohjaukseen. Kaikki osallistuivat toimintaan, tekivät omia valintoja, ilmaisivat rohkeasti itseään ja huomioivat toisia. Heillä oli myös mahdollisuus vaikuttaa, tuntea ryhmään kuuluvuutta sekä saada tarvittavaa tukea ja onnistumisen kokemuksia. Jotkut pystyvät havainnoidessaan kirjaamaan havaintoja paperiin katsomatta. Tästä taidosta on hyö-

tyä, sillä kirjaamisen aikana voi tapahtua oleellisia asioita, jotka muutoin voisivat jäädä huomioimatta. Mitä enemmän on käytettävissä materiaalia analysointia varten sen parempi. (Koi-vunen 2015, 78.)

Lasten haastattelu oli tällä kerralla edellistä rennompaa. Sen lisäksi että kyselin miltä toiminta tuntui, kyselin, että mitä lapset tekivät. He kertoivat aivan haltioissaan omista töistään ja mitä niillä pystyi tekemään. He kehuivat, että toiminta oli mahtavaa ja helppoa. Lisäksi he kehuivat kovasti muiden töitä, ja osa alkoi jo visioida, mitä kaikkea muutakin olisi voinut rakentaa. Lapset rakensivat esimerkiksi spiderman-tyypin jolla oli lentävä lauta, lentävän madon, robotteja, tyypin jolla oli sarvi ja taikahäntä. Yksi lapsista teki koruja. Taiteellisen toiminnan yksi keskeinen tehtävä lapselle onkin ilmaista omaa sisäistä maailmaa ja jakaa kokemuksia toisten kanssa (Hujala 2017, 112).

7.2.2 Oma arvio

Koska käsityöt ovat vahvuuteni, olin innoissani tulevasta ohjaustuokiosta. Lelujen rakentaminen kierrätysmateriaaleista ja sitä kautta osallisuuden ja luovuuden edistäminen oli ohjauksena onnistunut kokonaisuus. Jännitin aluksi, lähtisivätkö lapset tekemään mitään niin vähillä ohjeilla. Olin yllättynyt siitä kuinka oma-aloitteisia lapset olivat työskentelyyn heti toiminnan alusta saakka. Vaikka ohjeistus oli vain suuntaa antava, lapset olivat heti alusta lähtien täysin uppouneita siihen, mitä he tekivät. Taiteelliset materiaalit voivat usein toimia luovina leikin välineinä suunniteltuja tuotteita paremmin. Vaikka lapset käyttävät varsinaisia lelujakin usein eri tavoin kuin mihin ne on varsinaisesti suunniteltu, taiteelliset materiaalit ovat käytöltään avoimempia lapsen omalle kekseliäisyydelle. (Hujala, 2017, 114.)

Annoin tavoitteeni mukaan lapsille tarpeeksi tilaa toteuttaa itseään, ja he käyttivät tilaisuuden hyödyksi. Kaikilla oli tarpeeksi aikaa tehdä omaa työtään. Riittävä aika mahdollisti toiminnan, johon lapset saivat rauhassa paneutua omaan tahtiin. Luovuuteen kuuluu olennaisesti virtauksen kokemus (flow). Tekemisen imussa lapsi sitoutuu toimintaan niin, että aika ja paikka unohdetaan. Toiminta on sopusoinnussa lapsen itselleen asettamien vaatimusten kanssa, ja tekeminen tuntuu helpolta. On rauha keskittyä ja suorittaa toiminta alusta loppuun. (Rusanen 2014, 37.) Kaikki havainnointilomakkeen osallisuuden kohdat täyttyivät tässä työskentelyssä ja minulla oli hyvin onnistunut olo kokonaisuudesta. Toiminnan merkityksellisyyttä lisäsi se, että ohjatun tuokion jälkeen lapset halusivat jatkaa omilla rakentamallaan leluilla leikkimistä osana vapaata leikkiä. Se kertoi siitä kuinka merkityksellinen se itse rakentama lelu oli jokaiselle.

7.3 Draamallinen toimintakerta

Draamallisessa ilmaisussa on tärkeää hetkessä syntyvä improvisaatio, joka lähtee lasten omista ideoinneista. Tavoittelin draamaohjauksilla lasten luovaa ilmaisua leikin kautta. Tavoitteena oli saada lapset heittäytymään teemaan ja olemaan rohkeita turvallisessa ilmapiirissä. Tein harjoitteista helppoja eli sellaisia, joissa olisi lapsille tuttuja teemoja joihin olisi helppo samaistua ja joita olisi helppoa ideoida. Ohjasin kolmannen ohjauksen päivää ennen joululomille lähtöä eskaritiloissa. Lapsia oli kymmenen sijasta paikalla vain kuusi, joista kolme oli suomi toisena kielenä puhuvia lapsia. Tarkoituksena oli tehdä erilaisia draamallisia harjoitteita ja teemana oli ”Meidän maapallomme”. Olin itse harjoituksissa mukana taustaosallistujana tois- tamassa lasten itse keksimiä liikkeitä ja tarvittaessa tukemassa toimintaa.

Aloitin toiminnan virittäytymisellä. Istuimme yhdessä piirissä ja kuuntelimme musiikkipalvelu Spotifysta ”Matkustan ympäri maailmaa” -kappaleen. Halusin aloittaa toiminnan muodosta- malla piirin, jotta saisin kaikki lapset näkyväksi toisilleen. Karttapalloa tukena käyttäen, kes- kustelimme maapallosta, sen ihmisistä ja erilaisista kulttuureista. Ensimmäinen draamallinen harjoitus piti sisällään kehollista ilmaisua. Lasten tuli vuorotellen keksiä erilaisia tapoja mat- kustaa kehoa käyttäen. He keksivät esittää muun muassa autoja, lentokoneita ja laivoja. Toisen harjoituksen tehtävänä oli jälleen kehollinen ilmaisu. Harjoitteen aikana käveltiin sikinsokin tilassa. Lapsen saivat ideoida vuorotellen erilaisia tervehdyksiä, joita maailmassa voisi olla. He keksivät tervehtiä varpailla, polvilla, kyynärpäillä, kantapäillä, pepuilla ja yläfemmoilla. Har- joitteella oli tarkoitus kannustaa oma-aloitteisuuteen, mahdollisuuteen vaikuttaa tilanteessa ja luoda onnistumisen kokemuksia.

Kolmannen harjoitteen tavoitteena oli keksiä yhdessä kuvitteellinen valtio ja keksiä sille nimi. Lapset pohtivat liikettä näyttämällä, miten valtioon matkustetaan. Lisäksi he keksivät improvi- soimalla valtiolle kielen sekä tavan kävellä ja tervehtiä. He keksivät myös mitä siellä syödään. Päätin toiminnan kysymällä lapsilta, mitkä asiat yhdistävät kaikkia maailman ihmisiä- vas- taukseksi sain nukkumisen. Lopuksi teimme vielä pötkötyspötkön, jossa jokainen makaa seläl- lään lattialla pää jonossa seuraavan vatsalla. Loppurauhoittumisen tarkoituksena oli tuoda kaikki yhteen ja luoda yhteisöllinen harjoitus.

7.3.1 Havainnointilomakkeen käytön ja lasten haastattelun arviointia

Havainnointilomakkeen täyttäminen toiminnallisen harjoituksen aikana, jossa oli paljon ohjeis- tuksia ja vaihteita, oli todella haastavaa. Minulla olisi pitänyt olla joku ulkopuolinen havainnoi- massa ja tekemässä muistiinpanoja ohjauksien aikana. Siitä huolimatta, että haasteita oli, sain kirjattua rukseja lasten osallisuudesta. Kaikki lapset saivat ruksin toimintaan osallistumisesta, rohkeudesta ilmaista itseä, vaikuttamisen mahdollisuudesta, ryhmään kuulumisen tunteesta ja

onnistumisen kokemuksista. Muistiinpanoja ei ollut mahdollista kirjata, kun toiminnassa oli ol-tava läsnä. Vaikka lapset olivat levottomia ja toiminnasta ei meinannut tulla mitään, tuntui heillä itsellään olevan hauskaa.

7.3.2 Oma arvio

Tällä toimintakerralla ohjattavat eivät olleet ohjauksen aikana oikeanlaisessa mielentilassa, koska ilmapiiri oli levoton. Lapset eivät jaksaneet keskittyä ohjauksiin kunnolla ja heidän oli hankalaa rauhoittua tekemiseen. Lasten oli kuitenkin helppo tehdä erilaisia liikkeitä kehoillaan. Harjoitteet herättivät lapsissa myös hilpeyttä. Lapsien määrästä, rakenteesta ja toiminnan ajankohdasta johtuen toiminta oli alusta lähes loppuun asti levotonta. Sain lapset kuitenkin motivoitumaan toimintaan heittäytymällä itse mukaan ja rohkaisemalla ja kehumalla. Sain le-vottomuudesta huolimatta kaikki ohjaukset suoritettua. Lapset tarvitsivat pysäyttämistä ja muistuttelua siitä mitä oltiin tekemässä. Sain lapset kuitenkin rauhoitettua lopulta pötkötyk-sessä, jossa he viihtyivät pitkän aikaa ja jonka he kokivatkin palautteessa kivoimmaksi harjoi-tukseksi.

Kaikista ohjauksista jännitin eniten draamaohjausta. Koulussa olen ohjannut draamaa vanhuk-sille ja luokkatovereille, mutta en koskaan päiväkotikäisille. Pelkäsin jo valmiiksi pahinta ja sitä, että osaisinko ohjata toiminnan ikätasolle sopivaksi, ja heittäytyisivätkö lapset mukaan teemaan. Toiminnan suunnittelu perustuu havainnoinnin, dokumentoinnin, analysoinnin ja tul-kinnan avulla saatuihin tuloksiin, joiden pohjalta asetetaan tavoitteet. Ilman havainnointia laa-dittu suunnitelma ei välttämättä toteudu lapsilähtöisenä, vaan aikuislähtöisenä. (Koivunen 2015, 97.) Uskon, että oma jännitys oli myös yksi syy sille, että ohjaus tuntui hätäiseltä suorit-tamiselta, ennen kuin se lähti kunnolla edes käyntiin. Kasvattajan tulisi tiedostaa mahdolliset tunteensa ja ennakoasenteensa, jotka saattavat vääristää havainnointituloksia. Jos kasvatta-jan tunteet ovat vahvasti kielteisiä, saattavat myönteiset tekijät jäädä kokonaan huomaamatta (Koivunen 2015, 67).

Tuntui, etteivät tavoitteet täyttyneet tällä ohjauksella, ja jos kyse ei olisi ollut opinnäyte-työohjauksesta, olisin todennäköisesti vaihtanut lennossa johonkin muuhun tekemiseen. Oh-jaukset olivat liian aikuislähtöisiä, ja lasten oli vaikeaa osallistua toimintaan oma-aloitteisesti. Kokonaisuus oli iso ja vaikea pitää kasassa. Mielestäni tässä ohjauksessa paistoi läpi oma koke-mattomuuteni. Suunnittelin tarkkaan etukäteen draamatuokion etenemisen alkuvirittäytymi-sestä loppupalautteeseen asti. Tästä huolimatta yritin liikaa pitää toiminnan omissa käsissäni, ja siksi lapset eivät täysin saaneet ideasta kiinni. Toisinaan Innostuva ja luovaksi luonnehdittava varhaiskasvattaja voi sortua aikuiskeskeisyyteen. Kasvattaja voi huomata ihastuneensa johon-kin omaan ideaansa niin paljon että lapsille jää passiivinen rooli ideaa suorittavina marionet-teina. (Ruokonen 2009, 75-76.) Seuraavalla kerralla käyttäisin enemmän aikaa seuraavalla ker-ralla toiminnan suunnitteluun ja mieltäisin toiminnan huolellisemmin niin, että se olisi lapsille antoisampaa ja osallistavampaa. Huolimatta siitä, että tavoitteeni toiminnan suhteen eivät

täyttyneet enkä ollut tyytyväinen lopputulokseen, havainnointilomakkeesta kävi ilmi, että lapsilla täyttyi kuitenkin osallisuuden alueita. Voidaankin kysyä onko tavoitteena aikuisen onnistunut olo tuokiosta, vai riittäisikö että lapsi kokee iloa ja osallisuutta toiminnassa.

7.4 Luovan liikunnan toimintakerta

Lasta kuulemalla ja hänen mielipiteensä huomioimalla lisätään lapsen osallisuutta leikkimiseen, liikkumiseen ja arjen touhuamiseen. Suunnittelin, että toiminta mahdollistaisi jälleen lasten oman ilmaisun ja antaisi tilaa tehdä päätöksiä. Neljännellä ohjaukerralla halusin ohjata osallistavaa ja yhteisöllisyyttä lisäävää liikuntaa. Tavoitteena oli jokaisen näkyväksi tekeminen ja lasten mahdollisuus vaikuttaa toiminnan sisältöön. Ohjasin ohjaukerran nuorisotalon liikuntasalissa ja lapsia oli paikalla kahdeksan.

Aloitimme harjoitteet menemällä piiriin. Käytän paljon piiriä koska se vahvistaa yhteisöllisyyden tunnetta ja mahdollistaa sen, että kaikki lapset näkevät toisensa. Lasten tehtävänä oli vierittää pallo haluamalleen lapselle sanoen samalla tämän nimen. Tässä korostui lapsen päätös siitä, kenelle hän haluaa vierittää pallon, ilman että joku muu päättää sitä puolesta. Pallon vieritystä tehtiin noin kolme kierrosta niin että piti muistaa oikea järjestys. Jokaisen kierroksen jälkeen tahtia hieman nopeutettiin. Toisto on myös tärkeää harjoitteita tehdessä, koska viimeistään kolmannella kerralla jokainen ymmärtää, mistä harjoituksessa on kyse ja saa sitä kautta varmuutta tekemiseen. Pallon vierityksen jälkeen teimme kannustuspiirin.

Kannustuspiirissä jokainen lapsi pääsi vuorotellen juoksemaan piiriä ympäri samalla kun muut lapset piirissä taputtavat ja kannustavat toistaen juoksijan nimeä. Kannustuspiiri tekee jokaisen lapsen näkyväksi ja luo hyvää yhteisöllistä ilmapiiriä. Kannustuspiirin jälkeen lapset jakautuivat pareihin. Parin kanssa tehtiin peiliharjoitus niin, että toinen pareista alkoi tehdä jotakin liikettä jota toinen pari matki perässä. Harjoitusta tehtiin vuorotellen niin että molemmat pääsivät ohjaavan rooliin. Tämä oli tärkeä harjoitus siksi, että jokainen lapsi saa kokemuksen ohjaamisesta ja siitä että on kontrolli tilanteesta.

Peiliharjoitteen jälkeen kokeilimme improvisaatorummutusta. Harjoitteessa oli kyse siitä, että liike lähti lapsesta itsestään, ja jokainen sai itse päättää miten rummun ääni liikutti juuri omaa kehoa. Luova liikunta perustuu siihen, että lapsi on omaehtoinen, lapsella on aktiivinen rooli ja lapsi itse osallistuu (Ruokonen 2009, 17). Minä soitin rumpua, ja lapset saivat kehoillaan tehdä rummun tahdistaa herättämää liikettä. Soitin erilaisia tahteja, välillä hiljaa ja välillä kovempaa. Tämä myös auttaa lasta kuulemaan rytmiä ja yhdistämään sitä liikkeeseen. Lapset halusivat päästä myös itse vuorotellen rummuttajiksi. Tämä on yksi tärkeimmistä seikoista osallisuudessa: lapsen halu oma-aloitteisesti osallistua tekemiseen ja vaikuttaa. Jokainen lapsi pääsi vuorotellen rummuttaman liikkeen tahtia ja jokaisella lapsella oli myös oma näkemys siitä millainen on hyvä rummutus. Rummuttamisen jälkeen jakauduttiin jälleen pareihin ja tehtiin rentoutusharjoitus. Rentoutuksen tarkoituksena oli luoda kunnioittava vastavuoroinen harjoitus,

jossa molemmat pääsivät sekä rentoutujaksi, että ravistelijaksi. Jokainen pari vuorotellen heilutteli maassa makaavan parin käsiä ja jalkoja. Lopuksi lasten toiveesta tehtiin vielä pötkötyspötkö, jossa lapset laittoivat päänsä jonossa aina seuraavan vatsalle.

Kuva 2: Lapset pötköttelemässä liikuntatuokion päätteeksi

7.4.1 Havainnointilomakkeen käytön ja lasten haastattelun arviointia

Kuten Draaman ohjaamisen aikana, myös tällä liikuntakerralla havainnointilomakkeen täyttö samanaikaisesti ohjauksen kanssa oli erittäin haastavaa, lähes mahdotonta. Kiinnitin ohjauksien aikana huomiota niin intensiivisesti lasten tekemiseen ja hetkessä olemiseen, että havainnointilomake jäi taustalle. Havainnointilomakkeesta ehdin rastittaa läsnäolijat ja sen, että kaikki osallistuivat toimintaan. Keskittymistä vaativaa havainnointia tulisi aina toteuttaa kasvattajatiimissä ja siihen on varattava sellainen ajankohta että on riittävästi työntekijäresursseja. Osallistuva havainnointi perustuu paljolti havainnoijan tekemiin vapaisiin muistiinpanoihin. (Koivunen 2015, 57.)

Jälkikäteen havainnointilomaketta tarkastellessani toiminnassa nousivat esille kaikki osallisuuden alueet. Kaikki lapset osallistuivat toimintaan, kaikki pääsivät tekemään omatoimisia valintoja muun muassa peiliharjoituksessa. Kaikilla oli rohkeutta ilmaista itseään rummutuksessa ja kaikki huomioivat toisiansa rentoutusharjoituksessa. Lapsilla oli mahdollisuus vaikuttaa esimer-

kiksi ehdottamalla rummuttamiseen osallistumista ja pötkötystä tuokion loppuun. lapset kokivat ryhmään kuulumisen tunnetta ollessaan yhdessä pötkötyspötkössä ja kannustaessaan toisiansa kannustuspiirissä. Kaikki lapset saivat onnistumisen kokemuksia eri harjoitteista.

Lasten haastattelussa esille nousseita kommentteja olivat, ”Makoiltiin ja sitte otettiin paria kiinni ja heiluteltiin haisevia jalkoja”. ”juokse”. ”Pyöritettiin palloa”, ”No tota kivointa oli vierittää sitä palloa”, ”Kivointa oli maata toisten päällä ja pötköttää”. Vaikka havainnointipaperin täyttämisen jäi suppeaksi, lasten haastattelun perusteella lapsille jäi toiminnasta monipuolisesti asioita mieleen ja kaikille löytyi jokin mieluinen tekeminen.

7.4.2 Oma arviointi

Suunnittelin toiminnan vaiheittain ja arvioin, kauanko kukin toiminta suunnilleen kestää ja kuinka lapset pääsevät olemaan luovia ja osallistumaan. Ohjattu kokonaisuus oli hyvä ja toimiva. Lapsilla oli hyvä ja turvallinen ilmapiiri, jossa he uskalsivat heittäytyä toimintaan. Olin toiminnan aikana innokas ja mukana toiminnassa hyvässä vuorovaikutuksessa ohjattavien kanssa. Aikuisen läsnäololla ja toimintaan mukaan tempautumisella on iso merkitys lasten kokemukseen ja tekemiseen. Varhaisvuosien fyysisen aktiivisuuden päätavoitteina voidaan pitää sitä, että lasta autetaan muodostamaan myönteinen suhde omaan kehoonsa ja samalla tuetaan myönteisen käsityksen muodostumista itsestä liikkujana. (Hujala 2017, 139.)

Ohjauksen tavoitteena oli yhteisöllinen ja osallistava liikuntatuokio, ja nämä tavoitteet täyttyivät hyvin. Kaikki lapset osallistuivat toimintaan omista lähtökohdistaan. Mielestäni ohjaukset olivat monipuolisia siten, että jokainen sai niistä onnistumisen kokemuksia. Luovaa liikuntaa toteutetaan ja luodaan yhdessä, sitä ei opeteta. Aikuisen ja lapsen toiminta on yhteistä kulttuurista toimintaa, jossa lapsella on aktiivinen rooli. Lapsesta tulee kulttuurin luoja ja näin lapsi osallistuu maailmaan luovasti ja jättää siihen jälkensä. (Ruokonen 2009, 17.) Ohjaus oli mielestäni onnistunut osallisuuden näkökulmasta jo siinä, että lapset kokivat voivansa vaikuttaa, osallistua ohjauksien etenemiseen. Tämä kaikki korostui vielä viimeisessä harjoituksessa jonka he itse ehdottivat ja joka osallisti kaikki ryhmän jäsenet samaan harjoitteeseen.

7.5 Musiikkimaalauksen toimintakerta

Musiikkimaalaukseen käytettävä musiikki on valittava huolellisesti. Musiikin pitäisi saada kuuntelijan mielikuvitus liikkeelle. Sen tehtävänä on herättää kuulijassaan mielikuvia ja virittää hänet ilmaisemaan musiikkia ja sen ominaisuuksia kuvallisesti. Musiikkimaalauksessa toiminta on tuloa tärkeämpää. Musiikilliset kokemukset ovat henkilökohtaisia, eikä niitä voida arvioida kriittisesti. (Hongisto-Åberg 1994, 105.) Halusin luoda ohjaukokonaisuuden jossa oli musiikin inspiroimaa maalaamista lapsilähtöisesti. Ohjasin musiikkituokion eskaritiloissa. Lapsia oli paikalla kahdeksan. Valmistelin tilan etukäteen valmiiksi ja hankin paperia, maaleja, teippiä, lau-

tasia ja leluja, sakset, liimaa ja kartonkia. Olin tehnyt etukäteen valmiiksi musiikkilistan Spotify:hin, jossa oli erilaisia instrumentaalisesti soitettuja musiikkigenrejä. Työskentelyssä kuunneltiin erityyppisiä kappaleita samalla maalaten leluilla yhteiselle isolle paperille.

Kuva 3: Musiikkimaalausta leluilla ja lasten lempikohdat leikattuna ja liimattuna kartongille

Lapset levittäytyivät ympäri isoa pöytää joka oli vuorattu paperilla. Pöydällä oli lautasia, joissa kussakin oli erivärisiä maaleja. Laitoin musiikkia soimaan ja annoin lapsille aina yhden lelutyypin kerrallaan. Musiikkia kuunnellessaan he saivat tutkia minkälaista jälkeä lelusta saa paperille maaliin upottamisen jälkeen. Lapset maalasivat muun muassa autoilla, legoilla, palloilla, muovieläimillä ja petshopeilla. Maalaamisen lopuksi lapset saivat jokainen leikata irti oman mieleisen kohdan isolta paperilta ja liimata sen omalle valitsemalleen kartongille.

7.5.1 Havainnointilomakkeen käytön ja lasten haastattelun arviointia

Havainnointia ja lomakkeen täyttöä oli musiikkimaalauksen aikana helpompaa toteuttaa kuin toiminnallisessa ohjauksessa. Tarkkailin lapsia työskentelyn aikana ja kaikki lapset olivat mukana toiminnassa. Eniten työskentelyssä korostuivat neljä osallisuuden osa-aluetta. Toiminnassa lapset tekivät valintoja lelujen ja maalien valinnoissa. Jokainen sai ilmaista itseään maalaamisessa, koska sääntöjä ei ollut. Lapset huomioivat toisiansa kiertämällä yhteistä teosta ja jakaessaan yhteisiä maaleja toistensa kanssa. Havaitsin osan lapsista nauttivan musiikista ja antoi sen ohjata työskentelyä, kun taas osa lapsista koki musiikin ärsyttävänä, ja se häiritsi maalauskokemusta. Muutama lapsi lopetti työskentelyn ennen muita, koska halusi vaihtaa te-

kemisen johonkin muuhun. Osa lapsista uppoutui maalin tunnusteluun ja sen tuottamaan aistielämykseen unohtaen maalaamisen ja musiikin, tursutellen vain maalikerrosta sormien välleissä.

Äänitettyssä loppuhaastattelussa lasten kommentteja olivat, ”kaikki tuntui kivalta”. ”Tuli hienon näköinen”. ”mä oon tehny tän”. ”Autolla oli kivointa maalata”, ”eläimillä oli kivointa maalata”. ”Musiikki oli kivaa kun sai tanssia”. Osallisuus oli toteutunut hyvin ohjauksella, koska lapset saivat itse vaikuttaa omiin valintoihinsa ja työskennellä sellaisten asioiden parissa, mikä toi heille iloa ja nautintoa.

7.5.2 Oma arviointi

Musiikkimaalaus tuntui helpolta kokonaisuudelta ohjata. Olin valmistautunut toimintaan huolellisesti ja minulla oli itsevarma olo ohjaukseen mennessä. Yritin yhdistää ohjauksessa musiikin ja leluilla maalaamisen tekemällä siitä leikkisän luovuutta ja osallisuutta edistävän kokonaisuuden. Lapset kaikki osallistuivat toimintaan ja uppoutuivat tekemiseen. Lapsista oli ihanaa kun kädet olivat maalissa ja sai tehdä mitä halusi. Osa lapsista musiikki auttoi liikkeen löytymisessä tekemiseen, osaa musiikki lähinnä ärsytti taustalla ja tuntui että se vaikutti keskittymiseen. Havaitsin, että toiminta oli osalle aistillisesti tukahduttavaa. Maalia käsissä, musiikki ja lelut kaikki yhdessä tuntuivat olevan osalle lapsista liikaa. Musiikki tuntui tekevän ilmapiiristä levotonta, sen sijaan että se olisi ohjannut maalaustyöskentelyä.

8 Eettisyys ja luotettavuus

Opinnäytetyön suunnitteluvaiheessa pohdin työn luotettavuutta ja eettisyyttä, koska kyseessä oli alaikäisistä lapsista tehtävä työ. Sosiaalialan opiskelijana minun oli luonnollista opinnäytetyötä tehdessäni kiinnitettävä huomiota sosiaalialan eettisiin velvoitteisiin muun muassa osallisuuden edistämiseen, asiakaslähtöisyyteen, luottamuksellisuuteen ja yksityisyydensuojaan (Talentia 2017). Tutkimusetiikkaa ajatellen suunnitelmavaihe oli tärkeä ja eettiset seikat oli huomioitava jo tutkimuskysymyksiä ja menetelmiä suunniteltaessa. (Vilka 2006, 65-66.) Yksi olennaisimmista asioista lasten kanssa töitä tehdessä oli yksityisyyden suoja. Lapsia ei saisi tunnistaa työn mistään vaiheista, tekstistä tai valokuvista eli, tunnistettavien tietojen salaaminen oli suunniteltava tarkasti (Vilka 2006, 59). Tein opinnäytetyön suorittamisesta päiväkotiin sopimuksen, jossa kävimme läpi mitä opinnäytetyössä saisi tulla ilmi päiväkodista. Päiväkodin nimi saatiin julkaista, mutta kirjallisesta osuudesta tai kuvista ei tulisi tunnistaa yksittäisiä henkilöitä.

Opinnäytetyötä varten hain tutkimusluvan Helsingin kaupungilta. Laadin vielä erikseen lasten vanhemmille tiedotteen opinnäytetyön suorittamisesta lapsiryhmässä. Tiedotteessa kuvailin toiminnan sisältöä ja kysyin luvat lapsen osallistumisesta toimintaan, lapsen töiden valokuvamisesta ja lapsen valokuvaamisesta niin että tämä pysyisi tunnistamattomana. Toiminnassa va-

lokuvaaminen keskittyi toimintaan ja valmiisiin töihin. Näkyvillä olevien lasten kasvot on peitetty niin, ettei heitä voi tunnistaa. Keräsin opinnäytetyötä varten aineistoa monesta eri lähteestä saadakseni tarpeeksi monipuolisia näkökulmia aiheesta. Aineistona käytin myös omaa havainnointilomaketta ja lasten haastatteluja. Kirjasin toiminnasta myös muistiinpanoja ja pyrin jokaisen toimintakerran jälkeen itsearviointiin. Ryhmän lapset olivat minulle entuudestaan tuttuja, joten oli havainnoinnin aikana kiinnitettävä erityisesti huomiota havainnoinnin objektiivisuuteen. Ennakoasenteet voivat vaikuttaa väärentävästi havainnoinnin tuloksiin, tulkintaan ja arviointiin (Koivunen 2015, 63).

Työn luotettavuuteen vaikuttivat monet eri tekijät muun muassa oma roolini varhaiskasvatuksen opettajana, lapsiryhmän rakenne, luovien menetelmät metodina ja olosuhteet. Ohjauksien suunnitteluun ja toteutukseen on voinut vaikuttaa oma innostuneisuuteni luoviin menetelmiin. Ohjauksien sujuvuuteen on voinut myös vaikuttaa se, että olen opiskellut luovia toimintoja ja, että minulla on niiden ohjaamisesta ennestään kokemusta. Ohjauksien olosuhteet olivat suotuisat, sillä ryhmän lapset olivat ennestään tuttuja minulle, eikä ryhmässä ollut yhtään erityistä tukea tarvitsevaa lasta. Ohjauksien sujuvuuteen vaikuttivat ryhmän tuttuus, omat ryhmänhallintataidot ja kokemus vastaavanlaisen toiminnan suunnittelusta ja ohjaamisesta.

9 Yhteenveto, johtopäätökset ja pohdinta

Seuraavassa osiossa arvioin opinnäytetyön tavoitteita ja omia tavoitteitani. Käyn läpi ohjauksia ja niiden osallisuutta, pohdin havainnointia ja palautteen keräämistä. Kerron myös opinnäytetyöprosessin lopuksi mitä asioita koen tärkeäksi osallistavan toiminnan suunnittelussa.

9.1 Tavoitteiden toteutumisen arviointia

Toiminnallisen opinnäytetyön tavoitteena oli vastata päiväkotineulasen tarpeeseen huomioida lasten osallisuutta toiminnassa. Lasten oikeuksien sopimukseen on kirjattu lasten oikeus tulla kuulluksi ja että heillä on samat perusoikeudet osallisuuteen kuin muillakin ihmisillä (Kangas 2018, 153). Toiminnallisen opinnäytetyön tavoitteena oli kehittää päiväkodille luovien menetelmien avulla osallistavaa toimintaa ja havainnoida sitä kautta lasten osallisuutta. Sain kehitettyä toisistaan poikkeavia ohjauskokonaisuuksia, joihin sisältyi musiikkia, liikuntaa, käsitöitä, kuvallista ilmaisua ja draamaa. Varhaiskasvatuksen tehtävänä on tavoitteellisesti tukea lasten musiikillisen, kuvallisen sekä sanallisen ja kehollisen ilmaisun kehittymistä (Helsingin varhaiskasvatussuunnitelma, 2017). Toiminnan tuli olla yksinkertaista ja tarkoituksena on, että päiväkotivoi hyödyntää menetelmiä omassa ohjauksessaan osaamistasosta huolimatta. Ohjauksia varten tein yksinkertaisia runkoja ja käytin yleisesti päiväkodista löytyviä tarvikkeita kuten saksia, liimaa, maaleja ja leluja, palloja. Myös ohjauspaikat olivat sovellettavissa tarpeen mukaan.

Tavoitteena oli tarkkailla luovaa toimintaa osallisuuden näkökulmasta ja tarkoituksena havainnoida sen vaikutuksia lasten osallisuuteen. Koska ohjasin yksin, ilman havainnointiapua, havain-

nointilomake mahdollisesti osallisuuden tarkkailun monesta eri näkökulmasta. Pystyin havainnointilomakkeen ansiosta huomioimaan, esiintyikö jonain toimintakertoina enemmän osallisuutta kuin toisena ja jos niin miten. Havainnointilomakkeiden osallisuuden alueiden perusteella jokaisella ohjauksella tapahtui osallisuutta. Jokainen ohjaukselta sisälsi havainnointilomakkeen kahdeksasta osallisuuden alueista vähintään viittä.

1. Osallistui toimintaan
2. Omatoiminen valintojen teko
3. Rohkeus ilmaista itseä
4. Onnistumisen kokemuksia
5. Ryhmään kuulumisen tunne

Tarvittavan tuen saaminen ilmeni ainoastaan lelujen rakentamisessa, jossa avustin lapsia kun he pyysivät apua liimaamisessa. Muissa ohjauksissa lapset suoriutuivat itse ilman apua. Omatoiminen valintojen teko jäi puutteelliseksi draamaohjauksessa, koska se oli niin aikuislähtöinen toiminta. Toisten huomioiminen oli kolmas osa-alue joka jäi rastittamassa draamassa ja kuvataidossa. Eniten osallisuutta sisältävä toiminta joka täytti kaikki osallisuuden alueet, oli lelujen rakentaminen. Luovien toimintojen toisistaan poikkeavat ohjaukserrat mahdollistivat osallisuuden tarkkailun eri näkökulmista. Sain tärkeitä havaintoja siitä, mikä on eniten lapsiryhmää osallistava menetelmä. Luovan itseilmaisun pedagogiikan merkittävän teoreetikon Viktor Lowenfeld (1947) mukaan taiteellinen ilmaisu on keskeinen lapsen yksilölliselle kehitykselle, koska se antaa mahdollisuuden purkaa turvallisesti sisäisiä impulsseja ja näin kehittää suhdetta maailman ja yksilön välillä. (Hujala 2017, 112.) Olisin saanut opinnäytetyön ohjauskerroista vielä monipuolisempaa havainnointimateriaalia videoimalla tuokiot. Videoiden avulla olisin voinut tarkkailla paremmin jokaisen yksilön tekemistä, eleitä, ilmeitä, äännähdyksiä, vuorovaikutusta ja paljon muuta. Yksin havainnointilomakkeen täyttäminen ei ollut yhtä tehokasta.

Halusin opinnäytetyössäni oppia tavoitteellisesti ohjaamaan opiskelemiani luovia toimintoja, ja samalla huomioida uuden varhaiskasvatussuunnitelmaa osallisuuden näkökulmasta. Toiminnan suunnittelu tuntui haastavalta, koska olin epävarma niiden osallistavuudesta. Tein kuitenkin suunnitelmat uuden varhaiskasvatussuunnitelman ilmaisun monet muodot alueiden pohjalta ja ohjasin opinnoissa kartuttamieni tietotaitojen mukaan. Ilmaisun eri muotoihin tutustutaan moniaistisesti erilaisia työtapoja hyödyntäen. Oppimisympäristöjen innostavuus, saatavilla olevat monipuoliset välineet ja materiaalit, sekä riittävä ohjaus ovat merkityksellisiä ilmaisumuotoihin tutustuttaessa (Helsingin varhaiskasvatussuunnitelma 2018, 37). Pyrin myös huomioimaan toiminnassa havainnointilomakkeessa esiintyvät osallisuudet alueet. Opinnäytetyössä toimintakokonaisuudet onnistuivat vaihtelevasti. Onnistumiseen vaikuttivat lasten vireyttäminen, oma jännittäminen ja kokonaisuuden hallinta. Suunnitelmien rakentaminen kuitenkin tuntui helpolta ja tarvittavat materiaalit olivat helposti saatavilla. Ainoastaan käytännön toteutus tuntui jännittävältä ja epävarmalta, kun samalla piti täyttää havainnointilomaketta ja tehdä äänityksiä. Sain kuitenkin enemmän varmuutta jokaisen tuokion jälkeen ja koin osaavani kiinnittää huomiota paremmin osallisuuden osa-alueisiin.

Halusin suunnitella luovan toiminnan niin, että lapset saisivat kokemuksia luovasta prosessista, oman toiminnan suunnittelusta, työn toteutuksesta ja pääsisivät itse myös arvioimaan toimintaa. Varasin omaan ohjaukseen aina puolitoistatuntia aikaa, jotta lapset pystyisivät uppoutumaan omaan tekemiseen yksilön eritahtisuudet huomioiden. Pysin myös antamaan mahdollisimman vähän ohjeita ja esimerkkejä lapsille töiden tekemiselle, jotta he saivat käyttää omaa kekseliäisyyttään ja luovuuttaan toiminnan toteuttamisessa. Ilmaisun ja oppimisen prosesseissa korostuvat kokeilu, tutkiminen ja tekemisen eri vaiheiden harjoittelu. Jokaisen lapsen yksilöllistä ilmaisua tuetaan ja lasten yhteisille luoville prosesseille annetaan riittävästi aikaa ja tilaa. (Helsingin varhaiskasvatussuunnitelma 2018, 38.) Onnistuin hyvin kannustaen lapsia ideoimaan ja olemaan oma-aloitteisia. Osallisuuden kirjavuuden osa-alueet nousivat esille havainnointilomakkeessa ja kuuluivat myös haastattelussa. Olisin voinut vielä laajemmin haastatella lapsia pitkin toimintaa ja toiminnan jälkeen. Olisi ollut mielenkiintoista tietää miltä oma ohjaus tuntui ja olisivatko lapset kaivanneet jotakin lisää tai jättäneet jonkin asian kokonaan pois.

Työelämäkumppani ei päässyt resurssipulan takia valitettavasti seuraamaan ohjauksiani, mutta pääsin esittelemään ohjauksia ottamieni kuvien, ryhmähaastattelun ja havainnointilomakkeen kautta. Kerran sain esikouluopettajan seuraamaan ryhmähaastattelua lelujen rakentamistuokion päätteeksi ja hän kehui kuinka lapset jaksoivat pitkään istua paikallaan, kuunnella, kunnioittaa ja kehua toistensa aikaansaannoksia. Opinnäytetyön tulokset herättivät paljon keskustelua siitä kuinka toimintaa voisi jatkossa kehittää vielä osallistavammaksi.

9.2 Yhteenveto

Toiminnallisen opinnäytetyön tehtävänä oli havainnoida luovien toimintojen ohjauksien vaikutusta lasten osallisuuteen päiväkotit Neulasen, osapäiväryhmän 4-5-vuotiaissa lapsissa. Olin opinnäytetyön aiheenvalinnasta asti innoissani opinnäytetyöstäni. Luovat toiminnot ovat olleet opintojeni pääpaino ja nyt oli oiva tilaisuus päästä kokeilemaan niitä. Osallisuus on yksi kantava teema tämän päivän varhaiskasvatuksessa enkä keksinyt parempaa tapaa tutkia osallisuutta kuin luovia menetelmiä käyttäen. Luovien toimintojen ohjaaminen oli minulle luontevin tapa tutkia osallisuutta ja sain mielestäni sitä kautta näyttöä siitä, kuinka ne osallistavat lapsia.

Opinnäytetyön ohjauksia varten tutkin monipuolisesti teoretietoa osallisuudesta ja luovuudesta ja tutustuin perusteellisesti varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin saaden hyvän pohjan kokonaiskuvaan siitä, mitä olin lähtemässä tekemään. Halusin ohjauksia suunniteltaessani käyttää hyväksi opinnoissa oppimiani asioita suhteessa lukemaani teoretietoon eri osallisuuden osa-alueista, musiikista, liikunnasta, kuvataiteista, käsitöistä ja draamasta. Minulla on paljon aiempaa kokemusta ohjaustoiminnasta, mutta ei paljoa kokemusta päiväkotit-ikäisten ohjaamisesta. Ohjauksia suunniteltaessa piti tutkia osallisuuden ja luovien toimintojen lisäksi 4-5-vuotiaiden lasten kehitystä ja mieltä ikätasoon soveltuvia menetelmiä. Olin kuitenkin etulyöntiasemassa ohjauksia suunniteltaessani sillä, että päiväkotiryhmän lapset olivat minulle entuu-

destaan tuttuja, ja osasin jo etukäteen hieman arvioida, minkälaista toimintaa kyseiselle ryhmälle voisi lähteä ohjaamaan. Alan kirjallisuus, omakohtainen ohjauskokemus ja päiväkotiryhmän tuttuus antoivat minulle hyvät työvälineet opinnäytetyötä varten.

Onnistuin opinnäytetyössä kehittämään osallistavia ohjaustuokioita käyttäen tukena luovia toimintoja. Sain tehtyä ohjauksista toisistaan poikkeavia, kuitenkin pitäen osallisuuden teeman ohjaavana tekijänä. Jokaisen suunnitellun ohjauksen sain ohjattua alusta loppuun tarvitsematta tehdä muutoksia tai keskeyttää toimintaa. Luovat toiminnot tuntuivat olevan lapsille luonnollinen tapa ilmaista itseä ja ne antoivat myös tilaa jokaisen persoonalliselle ilmaisulle. Onnistuin kehittämään toimivan havainnointilomakkeen, jonka avulla oli helppoa seurata jokaisen lapsen osallisuutta. Havainnointilomakkeen käyttö antoi hyvää suuntaa sille miten kehittää toimintaa jatkossa osallisuutta tukevammaksi.

Oman opinnäytetyöni havainnointityön tuloksesta voidaan päätellä, että luovien toimintojen käyttö varhaiskasvatusympäristössä mahdollistaa lasten osallisuutta. Omassa työssäni pyrin monipuolisilla luovilla toiminnoilla etsimään eniten osallisuutta tukevia menetelmiä. Varhaiskasvatuksessa työskentelevien kasvattajien tehtävänä onkin löytää keinoja lapsen osallisuuden mahdollistamiseksi päiväkodin toimintakulttuurissa (Manninen, 2016). Näiden havaintojen perusteella osaan jatkossa huomioida suunnittelussa toimintaa lapsia enemmän osallistavammaksi ja kehittyä ennestään varhaiskasvattajana. Varhaiskasvattajana ymmärrän nyt paremmin kuinka tärkeässä roolissa lapsen luova ilmaisu on lapsen kokonaisvaltaisen kehityksen rakentamisessa suhteessa itseen ja muihin.

Opinnäytetyön tekemisen myötä luovien menetelmien ohjauksen lisäksi tärkeäksi, osallisuutta tukevaksi asiaksi nousi toiminnan havainnointi. Ilman toiminnan havainnointia toimintaa on vaikeaa kehittää osallistavampaan suuntaan. Havainnointi on kaiken toiminnan suunnittelun ja toteuttamisen sekä arvioinnin perusta, sillä havainnoinnin avulla saadaan tietoa siitä, miten kasvattajan tulee toimia yksittäisen lapsen ja lapsiryhmän kanssa edistääkseen heidän osallisuuttaan. (Koivunen 2015, 16.) Varhaiskasvatuksessa korostetaan lapsen osallisuutta ja sitä että kasvattajan tulee omalla toiminnallaan toimia aktiivisesti niin, että lapsi kokee osallisuutta omassa ympäristössään. Havainnointi, dokumentointi ja tulosten pohdinta mahdollistavat varhaiskasvattajalle paremmat valmiudet lähteä kehittää toimintaa kohti osallistavampaa varhaiskasvatusta. Päiväkoti voisi käyttää toiminnassaan vielä enemmän luovia menetelmiä. Ohjausten aikana toinen ryhmän aikuisista voisi tehdä havainnointia samalla, kun toinen aikuisista ohjaa toimintaa. Opinnäytetyössä käyttämäni havainnointilomaketta voisi käyttää joko sellaisenaan, tai muokata sitä ryhmän tarpeita palvelevaksi. Havainnointilomake voisi toimia yhtenä osallisuuden havainnoimista tukevista välineistä.

Toiminnallisen opinnäytetyön rakentaminen oli prosessina hyvin ammatillisesti kehittävää ja sen on sisältänyt paljon vaiheita. Opinnäytetyön eri osa-alueet ovat vaatineet uuden oppimista.

Helpointa työssä oli saada työelämäkumppani ja molempien tarpeisiin sopiva aihe. Helpoksi koin myös toimintatuokioiden suunnittelun ja ohjaamisen. Työn haasteena koin tuoreeksi varhaiskasvatuksen opettajaksi valmistuvana teorian tiedon yhdistämisen käytännön työhön. Teorian tiedon oli oltava perusteltua, pedagogisesti ikätasolle sopivaa, tavoitteellista ja osallisuutta tukevaa. Opinnäytetyötä varten tuli opetella hyödyntämään monipuolisesti erilaisia lähteitä, kirjojen, videoiden, artikkeleiden ja tutkimusten pohjalta. Kuitenkin monipuolisesti tietoa kartuttamalla sain kokonaisvaltaisemman kuvan varhaiskasvatuksen pedagogisesta tavoitteesta lapsen osallisuuden näkökulmasta.

Työn kirjallinen osuus vaati paljon valmistelua ennen kuin pääsi käytännön toteutukseen. Kuitenkin juuri se kirjallisuuden tutkimisen eteen tehty työ antoi paremmat valmiudet lähteä toteuttamaan tavoitteellista ja perusteltua toimintaa. Opinnäytetyön tekeminen yksin piti mielenkiintoa yllä, koska sai tutkia juuri itseä kiinnostavia teemoja ja sisältöjä ja työskennellä omassa tahdissa. Opinnäytetyöparin kanssa olisi kuitenkin voinut saada vielä enemmän perspektiiviä ja syvyyttä työhön ja sen sisältöä olisi pystynyt tarkastelemaan kriittisemmin. Opinnäytetyö on toiminut minulle kokonaisvaltaisen oppimisen tuotoksena, ja olen päässyt hyödyntämään kaikkea tutkintoni aikana oppimaani käytännön työssä. Koen että olen saanut hyvät valmiudet lähteä toteuttamaan pedagogisesti tavoitteellista toimintaa luovia toimintoja käyttäen osallisuuden näkökulmasta, vastavalmistuvana varhaiskasvatuksen opettajana.

Lähteet

Painetut lähteet

Heikkilä, T. 2004. Tilastollinen tutkimus. Helsinki: Edita prima Oy.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2012. Tutki ja kirjoita. Hämeenlinna: Kariston kirjapaino Oy.

Hirsjärvi, S & Hurme, H. 2008. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: yliopistopaino.

Hujala, E. & Turja, L. 2017. Varhaiskasvatuksen käsikirja. Jyväskylä: PS -kustannus.

Kalliala, M. 2012. Lapsuus hoidossa, aikuisten päätökset ja lasten kokemukset päivähoidossa. Helsinki: Gaudeamus Oy.

Kangas, J., Vlasov, J., Fonsén, E. & Heikka, J. 2018. Osallisuuden pedagogiikkaa varhaiskasvatuksessa 2: Suunnittelu, toteutus ja kehittäminen. Tampere: Suomen varhaiskasvatus ry.

Koivunen, P-L. & Lehtinen, T. 2015. Kasvu kiikarissa. Havainnoinnin käsikirja varhaiskasvattajille. Jyväskylä: PS-kustannus.

Kotsalainen, I. 2014. Eläkö luovuus päiväkodissa? Näkemyksiä luovuudesta varhaiskasvatuskontekstissa. Jyväskylä: Kasvatustieteiden laitos.

Manninen, A-M. 2016. Lapsen osallisuus päiväkodissa - opas varhaiskasvattajille. Turku: Turun ammattikorkeakoulu.

Martinez-Abarca, T. & Nurmi R. 2015. Loikaten leikkiin - rohkeasti rooliin! Draamakasvatusta 1-7-vuotiaille. Helsinki: Lasten keskus ja Kirjapaja Oy.

Mäkitalo, A-R. 2011. Löytöretkellä osallisuuteen - kehittämistä ja tutkimista päiväkodin arjessa ||. Pääkaupunkiseutu: Socca ja Heikki Waris instituutti.

Pusa, T. 2014. Kohtaamistaide käsikirja ohjaajille. Vantaa: Hansaprint Oy.

Ruokonen, I. & Rusanen, S. 2009. Taidekasvatus varhaiskasvatuksessa, Iloa, ihmettelyä ja tekemistä. Helsinki: Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos.

Rusanen, Kuusela, Rintakorpi & Torkki. 2014. Musta tuntuu punaiselta. Kuvataiteellinen toiminta varhaisiässä. Helsinki: Lastenkeskus ja kirjapaja oy.

Saarikangas, L-M, & Tolonen, S. 2012. Lapsi, osallisuus ja näytelmä. Lapsen kokemuksia osallisuudesta draamatoimintaan. Lahti: Lahden ammattikorkeakoulu.

Ulvila, H. & Kammi-Rahnasto, S. 2014. ”Kaikki semmonen on luovaa, missä lapsi voi toteuttaa itseään” Luova toiminta päiväkotikiikarissa. Seinäjoki: Seinäjoen ammattikorkeakoulu.

Vilka, H. 2006. Tutki ja Havainnoi. Helsinki: Tammi.

Sähköiset lähteet

Akola, S. 2007. Lasten osallisuus päiväkodissa Suomessa ja Saksassa. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. Viitattu 27.6.2018
https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/18213/URN_NBN_fi_jyu-2008161019.pdf?sequence=1.

Hallas, U. & Sihvola, S. 2012-2014. Luonnoskirja Omakuva N.Y.T. Uusimaa: Finfami. Viitattu 26.6.2018
https://www.finfamiiuusimaa.fi/wp-content/uploads/2017/09/Omakuva_NYT_luonnoskirja.pdf.

Helsingin varhaiskasvatussuunnitelma 2017. Viitattu 20.6.2018
https://www.hel.fi/static/liitteet/kasvatuksen-ja-koulutuksen-toimiala/Varhaiskasvatus/HKI_VASU_FIN_A4_sivuittain_DIGI_100dpi.pdf.

Isola, A-M. Erikoistutkija. 2015. Osallisuus - mitä, missä ja miten? Millaista osallisuutta tutkimuksen perusteella Suomessa tarvitaan? THL Seminaarit. Youtube video, 38:39, Julkaistu 27.9.2015. Viitattu 23.6.2018
<https://www.youtube.com/watch?v=f6PFvVqiMec>.

Kataja, E & Opetushallitus. 2018. Osallisuus varhaiskasvatuksessa. Viitattu 25.6.2018
https://www.edu.fi/yleissivistava_koulutus/varhaiskasvatus/vasu2017tukimateriaalit/osallisuus.

Laitinen, L. 2017. Vaikuttavaa? Taiteen hyvinvointivaikutusten tarkastelua. Tampere: Juvenes print. <http://julkaisut.turkuamk.fi/isbn9789522166166.pdf>.

Lapsen osallisuuden vahvistaminen. 2017. Viitattu 23.6.2018
<https://peda.net/opetussuunnitelma/ksops/vasu2017/vptsjt/hyv%C3%A4t-k%C3%A4yt%C3%A4nn%C3%B6t/lovhk2>.

Liiku. 2018. Viitattu 20.6.2018
<https://www.liiku.fi/varhaiskasvattajille/varhaiskasvatuksen- uutiset/toiminnallinen-oppiminen-varhaiskasvatuksen-keskiassa/>.

Koskennurmi-Sihvonen, R & Seitamaa-Hakkarainen, P. 2018. Luovuus. Viitattu 28.6.2018
http://www.mlab.uiah.fi/polut/Luovuus/teoria_luovuus.html

Manninen, A. 2016. LAPSEN OSALLISUUS PÄIVÄKODISSA - opas varhaiskasvattajille. Turku: Turku AMK. Viitattu 30.6.2018
http://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/107380/Manninen_Anne-Maria.Osallisuus.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

Marin, A. 2017. Kiitos kaveruudelle. Vuorovaikutus- ja tunnetaitojen ohjaajan käsikirja. Kuopio: Kuopion kaupunki. Viitattu 25.6.2018
<https://www.kuopio.fi/documents/7369547/7488410/Kiitos+kaveruudelle+-k%C3%A4sikirja/24a71851-db63-4a38-bd76-45a864a8272d>.

Opetushallitus. 2016. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. Viitattu 4.6.2018
http://www.oph.fi/download/179349_varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet_2016.pdf.

Opetushallitus. 2018. VASU2017-verkkokomentointi. Viitattu 21.6.2018
https://www.oph.fi/saadokset_ ja_ohjeet/opetussuunnitelmien_ ja_ tutkintojen_ perusteet/varhaiskasvatus/vasu2017_verkkokomentointi/103/0/osallisuus_varhaiskasvatuksessa.

Opetushallitus. 2018. Varhaiskasvatuksen pedagogisen toiminnan suunnittelu ja toteuttaminen Viitattu 20.6.2018

http://www.oph.fi/download/180946_Vasuperusteet_koulutusmateriaali_Osa_2_nettisivuille.pdf.

Opetus ja kulttuuriministeriö. 2016. Iloa, leikkiä ja yhdessä tekemistä. Viitattu 15.6.2018
<http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/75405/OKM21.pdf>.

Peda.net. 2017. Lasten osallisuuden vahvistaminen. Viitattu 5.6.2018
<https://peda.net/opetussuunnitelma/ksops/vasu2017/vptsjt/hyv%C3%A4tk%C3%A4yt%C3%A4nn%C3%B6t/lovhk2>.

Peltoniemi, J. 2015. Luovan ajattelun ja luovien ajattelijoiden teoriaa ja empiriaa. Viitattu 28.6.2018 <http://www.neutrinica.com/juha.peltoniemi/luovuusteoria.pdf>.

Päiväkoti Neulasen toimintasuunnitelma. 2018. Viitattu 4.6.2018
<https://www.hel.fi/helsinki/fi/kasvatus-ja-koulutus/paivahoito/paivakotihoito/paivakodit/paivakoti-neulanen>.

Talentia. 2017. Viitattu 8.3.2019
<http://talentia.e-julkaisu.com/2017/eettiset-ohjeet/>.

Terveyden ja hyvinvoinninlaitos. 2018. Osallisuus. Viitattu 20.6.2018
<https://thl.fi/fi/web/hyvinvointi-ja-terveyserot/eriarvoisuus/hyvinvointi/osallisuus>

Terveyden ja hyvinvoinninlaitos. 2017. Taidelähtöiset menetelmät. Viitattu 4.6.2018
https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/tyon_tueksi/menetelmat/taidelahtoiset_menetelmat.

Terveyden ja hyvinvoinninlaitos. 2017. Mitä osallisuus on? Viitattu 26.6.2018
http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/135356/URN_ISBN_978-952-302-917-0.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Terveyden ja hyvinvoinninlaitos. 2017. Lasten osallisuus. Viitattu 27.6.2018
<https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/lasten-osallisuus>.

Terveyden ja hyvinvoinninlaitos. 2018. Luovat menetelmät vahvistavat osallisuutta. Viitattu 27.6.2018
https://thl.fi/fi/web/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtaminen/osallisuuden-edistaminen/heikoimmassa-asemassa-olevien-osallisuus/osallisuuden-edistamisen-mallit/luovat_menetelmat-vahvistavat-osallisuutta.

Uusimaa, K. 2017. Missä piilee ihmisen luovuuden salaisuus? Viitattu 15.6.2018
<https://www.hameensanomat.fi/teema/missa-piilee-ihmisen-luovuuden-salaisuus-2-196864/>

Varhaiskasvatuslaki 7 b §. 2015. Viitattu 4.6.2018
<http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2015/20150580?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=varhaiskasvatuslaki>.

Varhaisvuosien fyysisen aktiivisuuden suositukset. 2016. Viitattu 13.6.2018
<https://d2htbfmhc6rwjj.cloudfront.net/attachments/3/9/a/242148a2c41cd96aeaa3158727ce8.pdf>.

Vihreä Lippu. 2018. Viitattu 25.6.2018
<https://vihrealippu.fi/vihrealippu/>.

Taulukot ja kuvat

Taulukko 1: Mikko Oranen, osallisuuden asteet (THL 2018)	12
Taulukko 2: Esimerkkejä lasten osallistamiselle (Lapsen osallisuuden vahvistaminen 2017). .	13
Taulukko 3: Varhaiskasvatuksen pedagogisen toiminnan viitekehys	16
Taulukko 4: Liikunnan suositukset (Varhaisvuosien fyysisen aktiivisuuden suositukset 2016).	18
Taulukko 5: Suositukset liikuntavälineistä varhaiskasvatuksessa (Varhaisvuosien fyysisen aktiivisuuden suositukset).....	19
Taulukko 6: Havainnoinnista toiminnan kehittämiseen (Koivunen 2015, 15).....	26
Taulukko 7: Havainnointilomake-esimerkki ohjauksien aikana. (Lehtelä 2019).	28
Kuva 1: Lasten tekemät kasvokuvat	Error! Bookmark not defined.
Kuva 2: Kuvassa askartelumateriaalit ja valmiita rakennettuja leluja.....	33
Kuva 3: Lapset pötköttelemissä liikuntatuokion päätteeksi	38
Kuva 4: Musiikkimaalausta leluilla ja lasten lempikohdat leikattuna ja liimattuna kartongille	40
Liitteet	
Liite 1: Opinnäytetyön lupalomake lapsien vanhemmille.....	51
Liite 2: Havainnointilomake	52

Liite 1: Opinnäytetyön lupalomake lapsien vanhemmille

Hei Majavien kotiväki

Suoritan joului- ja tammikuussa 2018-2019 lopputyöni päiväkotia Neulaseen, oman ryhmäni lapsille. Lopputyötä varten on saatu tutkimuslupa Helsingin kaupungilta. Lopputyö on toiminnallinen ja sen tarkoituksena on tukea lapsen osallisuutta päiväkotitoiminnassa erilaisia luovia menetelmiä käyttäen, musiikkia, kuvallista ilmaisua, kädentaitoja, liikuntaa ja draamaa. Toiminnallinen lopputyö sisältää viisi päivää ohjausta ja tuokiot ovat kestoltaan noin puolitoistatuntisia (1,5h). Tavoitteena on kehittää lapsia osallistavia menetelmiä päiväkotitoimintaan. Ohjaukset ovat osana päiväkodin normaalia päivärytmiä.

Lopputyön raportointia varten teen ohjauksien aikana havaintoja ryhmän osallisuudesta ja valokuvaan toimintaa. Raportointi ja valokuvaaminen tapahtuvat siten, että lasten anonymiteetti säilyy, eli nimiä ei käytetä, eikä lapsia kuvailla raportin tekstissä niin, että heitä voisi tunnistaa. Valokuvissa painottuu toiminta ja ne otetaan siten, ettei niissä näy lasten kasvokuvia. Kerättävä aineisto on luottamuksellista, eikä henkilötietoja välitetä eteenpäin. Valmis lopputyö julkaistaan ammattikorkeakoulujen Theseus-tietokannassa (www.theseus.fi) ja on julkisesti kaikille luettavissa. Lopputyö toimitetaan myös Helsingin kaupungille ja päiväkotia Neulaseen.

Pyydän tällä lomakkeella teiltä suostumusta lapsen havainnoinnin, toimintakertojen valokuvaamisen ja lapsen tuottaman materiaalin hyödyntämiseen lopputyössäni. Kerättävä aineisto on luottamuksellista. Jos tulee kysyttävää koskien lopputyötä, voitte olla minuun suoraan yhteydessä.

Ystävällisin terveisin

Tiina Lehtelä

Majavat ja Oravat p. 09 310 29412

sähköpostiosoite: tiina.lehtela@edu.hel.fi

Annan luvan että lapseni saa osallistua ohjattuihin tuokioihin _____

Lapsen nimi: _____

Lastani **saa** havainnoida _____

Lapseni **toitä saa** valokuvata _____

Lastani **saa** valokuvata _____

Kerättyjä havaintoja saa käyttää lopputyössä _____

Muuta huomioitavaa _____

Huoltajan allekirjoitus ja nimenselvennys:

Liite 2: Havainnointilomake

Havainnointilomake ohjauksien aikana

	Osallistui toimintaan	Omatoinninen valintojen teko	Rohkeus ilmaista itseään	Toisten huomioiminen	Mahdollisuus vaikuttaa	Ryhmään kuulumisen tunne	Tarvittavan tuen saaminen	Onnistumisen kokemuksia
Lapsi								
Lapsi								
Lapsi								
Lapsi								
Lapsi								
Lapsi								
Lapsi								
Lapsi								
Lapsi								
Lapsi								

Muut huomiot ja muistiinpanot: